

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

มหาวงศ์สันดรชาดก

๑. กัณท์ทศพร	๘. กัณท์กุมาร
๒. กัณท์หิมพานต์	๙. กัณท์มัทรี
๓. กัณท์ทานกัณท์	๑๐. กัณท์สีกกบรรพ
๔. กัณท์วนปเวสน์	๑๑. กัณท์มหाराช
๕. กัณท์ชูชก	๑๒. กัณท์ฉกษัตริย์
๖. กัณท์จุลพน	๑๓. กัณท์นครกัณท์
๗. กัณท์มหาพน	

ลำดับเหตุการณ์สำคัญ “มหาเวสสันดรชาดก”

กัญชาทศพร

พระอินทร์ให้พรแก่นางผุสดี ก่อนที่จะจุติลงมาเป็นพระมารดาของพระเวสสันดร

กัณฑ์หิมพานต์

พระเวสสันดรบริจาค
ช้างปัจจัยนาควาฬีฬี
โกธแค้นจึงขับไล่ไป
เขาวงกต

กัณฑ์ทานกัณฑ์

พระเวสสันดรทรง
บำเพ็ญสัตตสดก
มหาทาน

กัณฑ์วนปเวสน์

ทั้งสี่กษัตริย์เดินดง
สู่เขาวงกต

กัณฑ์ชชก

ชูชกได้นำงอมิตตามาเป็น
ภรรยาและหมายจะได้โอรส
และธิดาพระเวสสันดรมา
เป็นทาส

กัณฑ์จุลพน

พรานเจตบุตรหลง
กล ชูชก และชี
ทางสู่อาศรมอัจจุ
ต

กิจกรรมหาพน

ชูชกหลอกอัจฉุต
 ธานีให้บอกทางสู่
 อาศรม พระ
 เวสสันดร

ลำดับเหตุการณ์สำคัญ “มหาเวสสันดรชาดก”

กัณฑ์กุมาร

พระเวสสันดรทรง
ทานสองโอรสแก่
เฒ่าชูชก

กัณฑ์มัทรี

พระนางมัทรีทรงตัดความอาลัย
และอนุโมทนาทานโอรสทั้งสอง
แก่ชูชก **ม.๕ เรียบกัณฑ์นี้**

กัณฑ์สักกบรรพ

พระอินทร์เจ้าจำแลงกาย
เป็นพราหมณ์มาขอพระนาง
มัทรี แล้วถวายคืนให้พระ
เวสสันดร

กัณฑ์มหาพรต

ชูชกพาสองกุมารเดินทาง
เมื่ออยู่ป่า มีเทวดามาดูแล
สองกุมาร และได้กลับไป
เจอกับปู่ย่า

กัณฑ์ฉกษัตริย์

ทั้งหกกษัตริย์เป็นลม
สลบลงเมื่อได้พบ
หน้ากันที่เขาวงกต
ฝนโบกขรพรรษตก

กัณฑ์นครกัณฑ์

หกกษัตริย์นำพยุหโยธา
เสด็จนิวัติพระนคร พระ
เวสสันดรขึ้นครองราชย์
แทนพระบิดา

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

เพลงประจำกัณฑ์ เพลงทยอยยโอด

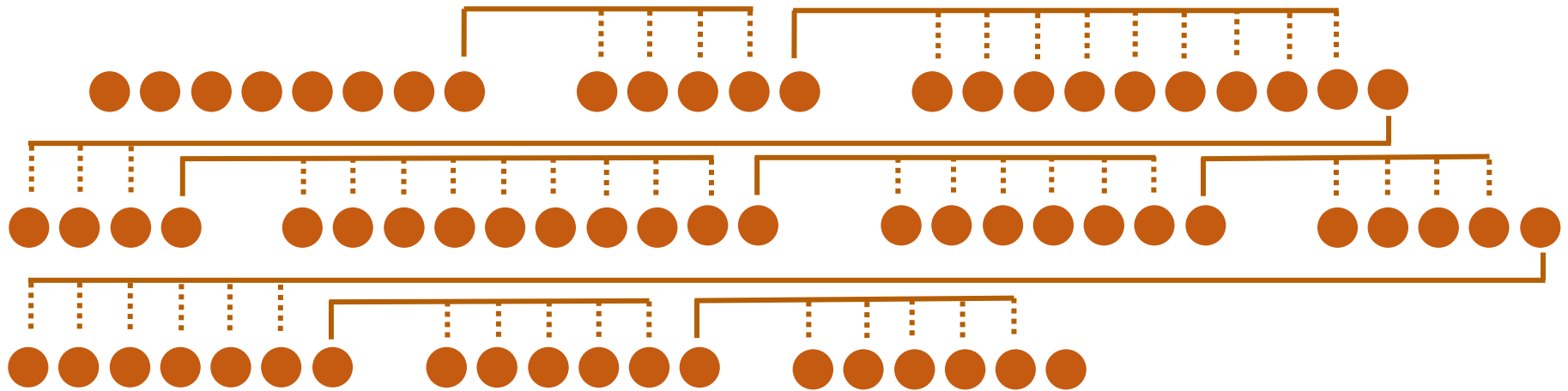
ผู้แต่ง เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

เป็นกวีเอกคนหนึ่งในสมัย

ต้นรัตนโกสินทร์ มีนามเดิมว่า “หน”

ลักษณะคำประพันธ์ ร่ายยาว เทรกด้วยคาถาบาลี

ร่ายยาว

- ร่ายยาวไม่กำหนดจำนวนคำในวรรค
- ลัมผัสคือ คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับคำใดก็ได้ที่ไม่ใช่ คำสุดท้ายในวรรคถัดไป
- เมื่อจบนิยามลงท้ายด้วยคำว่า แล้วแล นั้นแล นี่เถิด จะนี้ จะนั้น ฯลฯ

มัทรี เป็นใคร ...

มัทรีเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์แห่ง
กรุงมัทราช และได้อภิเษกกับ **พระเวสสันดร**
ซึ่งพระนางมัทรีจึงเป็นผู้ที่มีส่วนให้การบำเพ็ญ
ทานบารมีของพระเวสสันดร บรรลุถึงความ
ตั้งใจ พระนางมีโอรสและธิดา ๒ องค์
คือ พระชาลีและพระกัณหา

พระนางมัทรีเป็นหญิงในอุดมคติ ตามแนวคิดทางพุทธศาสนา

บทบาทมารดาต่อพระชาติและพระกัณหา

นางมีความรักของแม่ที่ห่วงหาเห่นลูก ดูแลลูกอย่างใกล้ชิด
ตอนพระเวสสันดรทรงกระทำปิยบุตรทานบารมี นางเสียใจ
ต่อการสูญเสียลูกแทบจะยอมสละชีวิตเพื่อลูก

พระนางมัทรีเป็นหญิงในอุดมคติ ตามแนวคิดทางพุทธศาสนา

บทบาทภรรยาต่อพระเวสสันดร

นางมีความจงรักภักดีต่อสามีและยินดีร่วมทุกข์กับพระเวสสันดรเมื่อพระองค์ถูกเนรเทศจากเมือง นางก็พร้อมตามเสด็จไป และอยู่ปรนนิบัติรับใช้และให้การสนับสนุนพระเวสสันดร

คำควรรู้

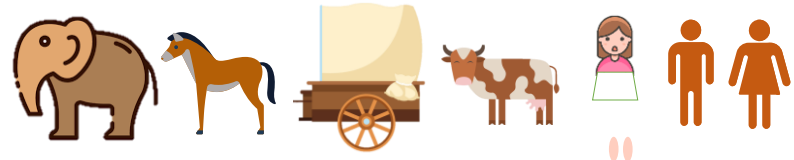
กรุงม้ทราช: เมืองของนางม้ทรี
กรุงลีพี: เมืองของท้าวสญชัย

ฉกามาพจร: สวรรค์ ๖ ชั้น
จาตุมหรรราชิกการาชิกา ดาวดึงส์ ยามะ
ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี

ลัตตสดกมหาทาน: การบริจาค
ทาน ๗ อย่าง อย่างละ ๑๐๐

หิมเวศ วนาสนท: ป่า

ท้าวลักกะ: พระอินทร์

บริภาษณา: กล่าวโทษ

คำควรรู้

ปัจจุบัน : เวลาว่าง

พญาพมฤคราช: ราชาแห่งสัตว์ร้าย > เทพดา ๓ องค์ที่แปลงร่างตาม
คำสั่งพระอินทร์ให้มาขึ้นทางนางมัทรี ไม่ให้กลับกระท่อม ได้แก่ เลือโคร่ง
ราชสีห์ และเสือเหลือง

พฤษาลดาวัลย์: ไม้เถา

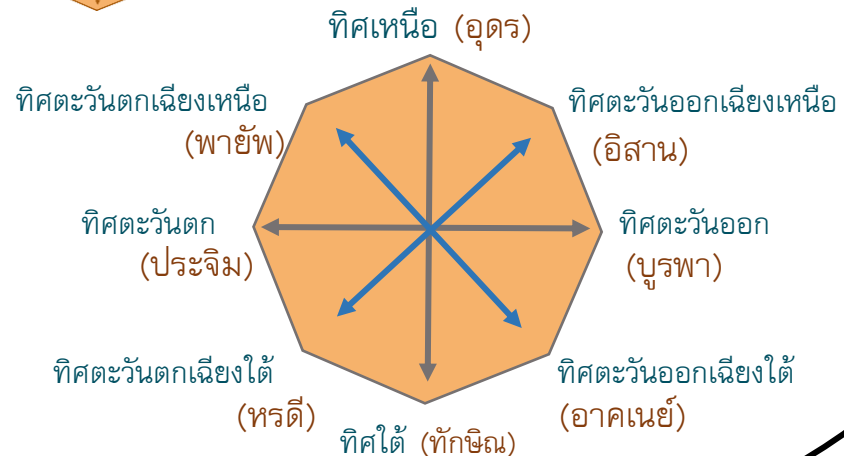
*ในเรื่องหมายถึง ไม้ผลหรือต้นไม้ที่ออกลูก
แล้วตาย เช่น ต้นกล้วย

อักษัตติกทาน : ทานภายใน เช่น
เลือด เนื้อ อวัยวะ

พาหิรทาน : ทานภายนอก

แปดทิศ: ทิศทั้ง 8

หลังจากพระเวสสันดรทำนายผีนางมัทรี รุ่งขึ้นนางจึงเข้าป่าเพื่อหา
ผลไม้ ก่อนไปพระนางฝากกัณหาและชาลีให้พระเวสสันดรดูแล

เทวดาเกรงว่าพระนางมัทรีจะไปขัดขวางการบริจาคนานของ
พระเวสสันดรพระอินทร์จึงส่งเทวดาให้แปลงกายเป็นพญาพาฬมฤค
รามาอนขวางทางไม่ให้นางเสด็จกลับอาศรมได้ตามเวลาปกติ

นางอ้อนวอนสัตว์ทั้งสามจนดีก เมื่อเทวดาทั้ง ๓ นิमितได้ว่า ชูชก
ได้พาสองกุมารไปแล้ว ก็เปิดทางให้นางมัทรีกลับไปยังอาศรม

เมื่อพระนางเสด็จกลับถึง
อาศรมไม่พบสองกุมารก็
โศกเศร้า เที้ยวตามหา
และร้องให้คร่ำครวญ

พระเวสสันดรทรงเห็นนางเศร้าโคก จึงตัด
ความทุกข์โคก ด้วยการกล่าวบริภาษนาง
ว่าคิดนอกใจไปกับชายอื่น จึงกลับมาถึง
อาศรมเวลาดีก นางเสียใจจนร้องไห้และ
หมดสติไป

พระเวสสันดรทรงเกรงว่าถ้าบอกความจริง
ในขณะที่พระนางกำลังโศกเศร้าและกำลัง
อ่อนล้า พระนางจะเป็นอันตรายได้

An illustration of a woman with long brown hair in a bun, wearing a white dress, looking sad with a tear on her cheek. She is standing next to a man with short brown hair, wearing a white shirt and white pants, who is looking at her. They are in a garden with green trees and yellow flowers. A large white speech bubble is in the foreground.

ครั้นเมื่อพระนางมัทรีฟื้นขึ้น พระเวสสันดรทรงเล่าความจริงว่า
พระองค์ได้ประทานกุมารทั้งสองแก่ชูชก เพราะจะทรงบำเพ็ญ
“ทานบารมี” พระนางมัทรีจึงทรงค่อยหาหยศกเศร้าและทรง
อนุโมทนาในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรด้วย

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

Timeline

หลังจากพระเวสสันดรทำนายฝันนางมัทรี
รุ่งขึ้นนางจึงเข้าป่าเพื่อหาผลไม้ ก่อนไปพระ
นางฝากกัณหาและชาลีให้ พระ
เวสสันดรดูแล

เทพยดาต่างพากันกังวลว่า หากนางมัทรี
กลับออกจากป่าเร็ว และทราบเรื่องที่
พระเวสสันดร ทรงบริจาคบุตรธิดา
เป็นทาน ก็จะต้องขวางพระเวสสันดร
พระอินทร์จึงส่งเทวดาให้แปลงกายเป็นพญา
พาฬมฤคคราช มานอนขวางทางไม่ให้นาง
เสด็จกลับอาศรมได้ตามเวลาปกติ

ขณะอยู่ในป่า นางพบว่าธรรมชาติผิดปกติ ต้นไม้ที่
เคยมีผลก็มีแต่ดอก ต้นที่เคยมีกิ่งโน้มลงก็สูงจนเก็บ
ผลไม้ไม่ถึง ท้องฟ้ามืดมิด ขอบฟ้าก็แดงเป็นวายุเลือด
ไม้คานที่เคยหาบก็ตกจากบ่า ไม้ตะขोที่ไว้เกี่ยว
ผลไม้ก็หลุดจากมือ

นางอดอ้อนลัทธิทั้งสามจนดึก
เมื่อเทวดาทั้ง ๓ นิमितได้ว่า ชูชก
ได้พา สองกุมารไปแล้ว ก็เปิดทาง
ให้นางมัทรีกลับไปยังอาศรม

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

Timeline

เมื่อพระนางเสด็จกลับถึงอาศรมไม่พบสองกุมารก็โศกเศร้า เทียบตามหาและร้องไห้คร่ำครวญ

๕

ครั้นเมื่อพระนางมัทรีฟื้นขึ้น พระเวสสันดรทรงเล่าความจริงว่า พระองค์ได้ประทานกุมารทั้งสองแก่ชูชก เพราะจะทรงบำเพ็ญ "ทานบารมี" พระนางมัทรีจึงทรงค้อยหาขโมยโศกเศร้าและทรงอนุโมทนาในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรด้วย

๗

พระเวสสันดรทรงเห็นนางเศร้าโศก จึงตัดความทุกข์โศก ด้วยการกล่าวบริภาษนาง ว่า คิดนอกใจไปกับชายอื่น จึงกลับมาถึงอาศรมเวลาดีก นางเสียใจจนร้องไห้และหมดสติไป

เพราะทรงเกรงว่าถ้าบอกความจริงในขณะที่พระนางกำลังโศกเศร้าและกำลังอ่อนล้า พระนางจะเป็นอันตรายได้

An illustration of a person with brown hair, wearing a white shirt, holding a large woven basket filled with yellow fruit. The person is standing in a garden with green trees and bushes, some of which have yellow fruit hanging from them. The scene is set outdoors with a brown ground.

เนื้อเรื่อง

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

สา มทุที่ ปางนั้นส่วนสมเด็จพระมัทรีศรีสุนทรเทพกัญญา จำเดิมแต่พระนางเธอลีลาล่วงลับพระอาวาส พระทัยนางให้หวั่นหวาดพะวงหลังตั้งพระทัยเป็นทุกข์ถึงพระเจ้าลูกมีลืมเลย เดินพลาทางเสวยพระโคกพลาจ พระนัยนเนตรทั้งสองข้างไม่ขาดสาย พระอัสดรชล พลาจพิศดูผลาผลในกลางไพรที่นางเคยได้อาศัยทรงสอยอยู่เป็นนิตย์ ผิดสังเกต เหตุไฉนไม้ที่มีผลเป็นพุ่มพวงก็กลายเป็นดอกดวงเดี่ยวรดาษอนาถเนตร แฉวโน้นก็แก้วเกิดพิกุลแกมกับกาหลง ถัดนั้นก็สายหยุดประยงค์และยมโดย พระพายพัดก็ร่วงโรยรายดอกลงมุนมอง แม่ยังได้เก็บเอาดอกมา ร้อยกรองไปฝากลูกเมื่อวันวาน ก็เพี้ยนผิดพิสดารเป็นพวงผลผิดวิกลแต่ก่อนมา

ถอดความ

พระนางมัทรีรู้สึกไม่สบายใจ เพราะพะวงถึงลูกตลอดเวลา จำต้องเดินเข้าป่าด้วยความโศกเศร้า น้ำตาจึงไหลตลอดทาง พระนางมองไปกลางป่าก็รู้สึกผิดสังเกต เพราะ ไม้ผลที่เคยมีก็เป็นเพียงแค่ดอก ส่วนดอกไม้ที่เคยพบ ได้แก่ ดอกแก้ว ดอกเกด ดอกพิกุล ดอกกาหลง ดอกสายหยุด ดอกประยงค์ ดอกยมที่เคยร้อยเป็นมาลัยไป ฝากลูก ก็กลับกลายเป็นผลซึ่งผิดจากที่ผ่านมา

สพฺพทา มุญฺหนฺติ เม ทิสฺสา ทังเปตทิสฺสก็มิดมิดมัวมนทุกหนแห่ง
ทั้งขอบฟ้าก็ดาดแดงเป็นสายเลือดไม่เว้นวายหายเหือดเป็นलगร้ายไป
รอบข้าง

ถอดความ

ทั่วทั้งแปดทิศก็มีดไปหมด ขอบฟ้าตอนเย็นก็เป็นสีแดงราวกับเลือด
ดูเป็นलगร้ายไปเสียหมด

ทุกขิณทุกขิ พระนัยนเนตรก็พราง ๆ อยู่พรายพริ้ว ในจิตใจของแม่ยัง
น้อยอยู่นิดเดียว ทั้งอินทรีย์ก็เลี้ยว ๆ ลั่นระรวัริก แสร้งคานบันดาลพลิกพลัด
ลงจากพระอังสา ทั้งขोन้อยในหัตถาที่เคยถือก็เลื่อนหลุดลงจากมือไม่เคยเป็น
เห็นอนาถ เอ๊ะ ประหลาดหลากแล้วไม่เคยเลย โอ้ออกเอี่ยมห้ศจรรย์จริงยิ่งคิดก็
ยิ่งกริ่งๆ กรอมพระทัย เป็นทุกข์ถึงพระลูกรักทั้งสองคน

ถอดความ

ดวงตาของพระนางมัทรีเริ่มพราง จิตใจของนางยังหวั่น ร่างกายก็ลั่นริก ๆ คานก็ตก
จากไหล่ ขอนมือที่เคยถือก็หล่นลง นางคิดว่าเป็นเหตุการณ์ประหลาดที่เป็นलग
สังหรณ์ที่เป็นทุกข์ถึงลูกทั้งสอง

เดินพลงนางก็รีบเก็บผลาผลแต่ตามได้ ใส่กระเช้าสาวพระบาท
บทจรดุ่ม เดินมาโดยด่วน พอประจวบจวนพญาพาสุมฤคราช สะดุ้ง
พระทัยไหวหวาด วะหวีดวิ่งวนแหวะเข้าข้างทาง พระทรงนางสิ้นระริว
ริกเต็นตั้งตีปลา ทรงพระกันแสงโคกกาให้พิไรรู้ว่ากรรมเอ๋ยกรรม
กรรมของมัทรี โอเวลา ปานจะนี้พระลูกน้อยจะคอยหา อนึ่งมรคา
ก็ช่องแคบหว่างคีรีเป็นตรอกน้อยร่อยวิถีที่เฉพาจะจร ทั้งสามลัต์ว์ก็มา
เนื่องนอนสกัดหน้า ครั้นจะลีลาหลีกลัดตัดเดาไปทางใดก็เหลือเดิน
ทั้งสองข้างเป็นขีดเขินขอบคันขึ้นกันไว้

ถอดความ

พระนางมัทรีเลยรีบเก็บผลไม้ ในใจก็ลั่นดังตีปลา แล้วก็ร้องให้คร่ำครวญว่าเป็นกรรมของตนเองที่อยู่ที่นี่ ป่านนี้ลูกน้อยคงคอยหาแม่แล้ว เมื่อจะเดินทางกลับอาศรมจะต้องผ่านหุบเขา นางก็พบกับพญาพาฬมฤคราชมานอนสกิดทางไว้ จะหลีกเลี่ยงไปทางใดก็ไม่ได้ เพราะทั้งสองข้างเป็นโขดหิน

นี่เจ โวลมฺพเก สุริเย ทั้งเวลาก็เย็นลงเย็นลงไร ๆ จะค่ำแล้ว ยังไม่เห็นหน้า พระลูกแก้วของแม่เลย ออกเอ๋ยจะทำไฉนดี จึงจะได้วิถีทางที่จะครรไล พระนางจึง ปลงหาบคอนลงวอนไหว้แล้วอภิวาทน์ ข้าแต่พญาพาฬมฤคราชอันเรืองเดช ท่านก็เป็นพญาสัตว์ในหิมเวศวนาสถน্থ จงผินพักตร์ปริมณฑล ทั้งสามรา มารับวันทนา น้อมไปด้วยทศนัชเบญจางค์ **เม เมาะ มยา** แห่งน้องนางนามชื่อว่ามัทรี **ราชปุตฺติ** น้องก็เป็นกัลยาณีหน่อกษัตริย์มัททราชสุริยวงศ์ อนึ่งน้องเป็นเอกองค์อัครบริจาริกา กรแห่ง พระเวสสันดร ราชยาชีอันจำจากพระบุรีมาอยู่ไพร่ น้องนี้ก็ตั้งใจสุจริต ติดตามมาด้วยกตเวที อนึ่งพระสุริยศรีก็ย่ำสนธยาสาธัญแล้ว เป็นเวลาพระลูกแก้ว จะอยากนมกำหนดเสวย พระพี่เจ้า ของน้องเอ๋ยทั้งสามรา ขอเชิญกลับไปยังรัตน คูหาห้องแก้ว แล้วจะได้เชยชมซึ่งลูกรักและเมียขวัญอนึ่งน้องนี้จะแบ่งปันผลไม้ให้ลัก กิ่ง ครึ่งหนึ่งนั้นน้องจะขอไปฝากพระหลานน้อยๆ ทั้งสองรา

ถอดความ

จะค่ำแล้ว นางมัทรีก็ยังไม่ได้เห็นลูก ไม่รู้จะต้องทำอย่างไรดีจึงจะได้ทางที่จะไป พระนางจึงวางหีบคอนลงและกราบไหว้พญาพาฬมฤคราชด้วยทศนัยเบญจางค์ (การกราบไหว้ ด้วยการคว่ำฝ่ามือทั้ง ๒ ให้ราบพร้อมด้วยองค์ ๕ คือ หน้าผาก ๑ ข้อศอก ๒ เข่า ๒) แล้วกล่าวว่า ตัวนางชื่อมัทรี เป็นธิดากรุงมัททราช ตอนนี้มาอยู่ ในป่าเป็นหญิงรับใช้ทำหน้าที่ภรรยาของพระเวสสันดร ที่ตามพระเวสสันดรมาด้วย ความกตัญญูต่อสวามี ตอนนี้ค่ำแล้วเป็นเวลาที่ลูกน้อยของจะต้องกินนม จึงขอให้สัตว์ทั้งสามกลับไปยังที่อยู่อาศัย จะได้ไปพบเจอครอบครัว ซึ่งพระนางจะแบ่งผลไม้ให้ครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกครึ่งจะนำไปฝากลูกของตนเอง”

ม.ค.ค. แม่ เทถ ยาจิตา พระพี่เจ้าทั้งสามของน้องเอ๋ย จงมีจิตคิดกรุณา
ลั้งเวชบ้าง ขอเชิญล่องครรไลให้หนทางพนาวันอันสัจจร แก่น้องที่วังวอน
อยู่นี้เถิด ต.โย เทวปุตตา ส่วนเทพเจ้าทั้งสามองค์ได้ทรงฟังพระเสาวนีย์
พระมัทรีเธอไหว้วอนขอหนทาง พระพักตร์นางนงไปด้วยน้ำพระเนตร
เทพเจ้าก็ลั้งเวชในวิญญาน ก็พากันอุกฐาการคลาไคลให้มรคาแก่นาง
พระยามัทรี หาคะอ้อนวอนไหว้วอนให้ว่าจะเสวยนมพทมเหนือพระเพลาพลา
งอเลาะแม่นี้ต่าง ๆ ตามประสาทารกเจริญใจ

ถอดความ

พระนางมัทรีจึงขอให้สัตว์ทั้งสามให้ทางสัญจรแก่พระนางด้วย เมื่อสัตว์ทั้งสามได้ฟังคำขอของพระนางมัทรี และเห็นหน้าของ นางเต็มไปด้วยน้ำตา ก็รู้สึกสังเวช ก็เลยเดินออกไปและเปิดทางให้นางมัทรี

พอแจ่มแจ้งแสงสীศศิรนางก็ยกหาบคอนขึ้นใส่ป่า เปลื้องเอาพระภูษามา
คาดพระถันให้มันคง รุ่งพลางนางทรงกันแสงพลาง ยะเหยาอะเหยาทุกฝีอย่าง
ไม่หย่อณหยุดพักหนึ่งก็ถึงที่สุดบริเวณพระอาวาสที่พระลูกเจ้าเคยประพาส
เล่นเล่น ประหลาดแล้วแลไม่เห็นก็ใจหาย ดังว่าชีวิตนางจะวางวายลงทันที
จึงตรัสเรียกว่าแก้วกัณหาพ่อชาลีของแม่เอ๋ย แม่มาถึงแล้ว เหตุไฉนไยพระ
ลูกแก้วจึงมีมาเล่าหลากแก่ใจ แต่ก่อนแต่ไรสิพร้อมเพรียง เจ้าเคยวิ่งระรี
เรียงเคียงแข่งกันมาคอยรับพระมารดา ทรงพระสรวลสำรวลร่าระรื่นเรีงรับ
รับเอาขอคาน แล้วก็พากันกราบกรานพระชนนี พ่อชาลีเจ้าเลือกเอาผลไม้
แม่กัณหาจะอ้อนวอนไหว้วาจะเสวยนมพทมเหนือพระเพลาพลางฉอเลาะ
แม่นี้ต่าง ๆ ตามประสาทารกเจริญใจ

ถอดความ

เมื่อพระยาพาฬมฤคราชไปแล้ว พระนางก็ยกหาบคอนใส่ป่า เอาผ้ารัดหน้าอกให้แน่น และวิ่งไปร้องไห้ไปจนถึงที่อาศรมโดยไม่หยุดพัก เมื่อถึงอาศรมนางก็ใจหายที่ไม่เห็นลูกทั้งสองออกมาช่วยถือน้ำขอदान ไม่มีพระชาลีมาเลือกผลไม้ ไม่มีพระกัณหา มาขอวอนดีมนมตามประสาทารกอย่างเช่นเคย

วจุฉา พาลาว มาตรี่ มีอุปไมย เสมือนหนึ่งลูกทรายทราวมคะนอง
ปองที่ว่าจะชมแม่เมื่อส้ายันห์ โอพระจอมขวัญของแม่เอ๋ยเจ้ามิเคยได้
ความยากอย่างเท้าลงเหยียบดิน รื่นก็มีได้ไต่ไต่ไรก็มีได้ตอม เจ้าเคยฟังแต่
เสียงพี่เลี้ยงเขา ขับกล่อมบำเรอด้วยดุริยางค์ ยามบรรทมธูลีลมก็มีได้พัด
มาแผ้วพาน แม่สู้พยาบาลบำรุงเจ้า แต่เยาว์มา เจ้ามิได้ห่างพระ
มารดาสักหายใจ โอความเชียวใจในครั้งนี้นี้เหลือขนาด ลั่นสมบัติพลัด
ญาติยั้งแต่ตัวต้องไปหาแม่เลี้ยงลูกและเลี้ยงผิวทุกเวลา แม่มา
สละเจ้าไว้เป็นกำพร้าทั้งสององค์

ถอดความ

ที่เหมือนกับลูกทรายมาพบแม่เมื่อยามเย็น พระนางมัทรีคร่ำ
ครวญถึงกัณหาชาติ ว่านางเลี้ยงลูกทั้งสองให้ไม่เคยลำบาก ไม่
เหยียบดิน รื่นไม่เคยได้ไต่ ไรไม่เคยได้ตอม ตอนนอนก็มีพี่เลี้ยง
ขับกล่อม ไม่มีลมพัดมาแพ้วพาน พระนางมัทรีดูแลทั้งสองอย่างดี
ไม่เคยห่าง แต่ความทุกข์ใจนี้สาหัสมาก ต้องทิ้งสมบัติราชวงศ์มา
เลี้ยงดูลูกและพี่ว เลยต้องทิ้งเจ้าไว้เพียงสององค์

ทำสาว เสมือนหนึ่งลูกหงส์เหมราชปักชิน ปราศจากมุจลินท์ไปตกคลุกใน
โคลนหนองสิ้นสีทอง อันผ่องแผ้ว แม่กลับเข้ามาถึงแล้วได้เชยชมชื่นสบาย ที่
เหนื่อยยากก็เสื่อมหายคลายทุกข์ทุเลาลง ลืมสมบัติทั้งวงศ์ในวังเวียง โอแต่
ก่อนเอยมแม่เคยได้ยินเสียงเจ้าเจรจาแจ้ว ๆ อยู่ตรงนี้ ปทวลญ ช้ นั่นก็
รอยเท้าพ่อชาลี นี่ก็บทศรีแม่กัณหา พระมารดายังแลเห็น โน่นก็กรวด
ทราย เจ้ายังร่ายเล่นเป็นกอง ๆ สิ่งของทั้งหลายเป็นเครื่องเล่น ยังเห็นอยู่ **น**
ทิสฺสเร แต่ลูกรักทั้งคู่ไปอยู่ไหนไม่เห็นเลย

ถอดความ

เหมือนกับลูกหงส์ที่พลัดพรากไปจากสระมัจฉลินทร์ เวลาพระนางมัทรีกลับมาที่อาศรม เจอลูกทั้งสองก็ชื่นใจ ที่เหนื่อยก็หาย ก่อนหน้านี้ พระนางเคยได้ยินเสียงลูก ยังเห็นรอยเท้าของลูก และของเล่นที่ลูกเคยเล่น พระนางยังจำทุกอย่างที่เกี่ยวกับกัณหาชาติได้ ถึงแม้ว่าเวลานี้ ลูกทั้งสองจะไม่ได้อยู่ตรงนี้

เมื่อสมเด็จพระมัทรีเธอกราบทูลพระราชสามีสักเท่าใด ๆ ท้าวเธอมิได้ตรัส
ปราศรัยจำนรรจา นางยิ่งกลุ้มกลัดขัดอุราพะผ่าวร้อนซ่อนพระทรวงทรงพระ
กันแสงว่าเจ้าแม่เอ๋ย แม่มิเคยได้เคืองแค้นเหมือนหนึ่งครั้งนี้ เมื่อจากบุรีทุเรศ
มาก็พร้อมหน้า ทั้งลูกพี่เป็นเพื่อนทุกข์ สำคัญว่าจะเป็นสุขประสาชากเมื่อ
ยามจน ครั้นลูกหายทั้งสองคนก็ลึนคิด บังคมทูลพระสามีก็มีได้ตรัสปรานีแต่
ลักนิดลักหน้อยหนึ่ง ท้าวเธอก็ซังซิงตึงพระองค์ดูเหมือนทรงพระขัดเคืองเต็ม
เดือดด้วยอันใด นางก็เศร้าสร้อยสลดพระทัยตั้งเอาเหล็กแดงมาแทงใจให้เจ็บ
จิตนี้เหลือทน อุปมาเหมือนคนใช้หนักแล้ว มินำยังแพทย์เอายาพิษมา
วางซ้ำให้เวทนา เห็นชีวิตนี้คงจะไม่รอดไปสักกี่วัน

ถอดความ

ไม่ว่าพระนางมัทรีจะถามพระเวสสันดรเท่าไร พระองค์ก็ไม่ตอบ จึงทำให้พระนางกลุ้มใจมากขึ้น จึงร้องให้คร่ำครวญว่า ก็ครั้งเท่าใดไม่เคยแคँนใจเท่าครั้งนี้เลย ตอนตามพระเวสสันดรออกมาจากเมือง ก็คิดว่าจะได้เป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก แต่พอลูกหายพระเวสสันดรก็ทำซิ่งซังขัดเคือง พระเวสสันดรทำแบบนี้เหมือนกับเอาเหล็กมาแทงใจตนเองเหมือนกับคนใช้หนักที่หมอเอายาพิษมาวางซ้ำไปอีก ไม่รู้จะมีชีวิตรอดได้อีกกี่วัน

พระคุณเอ๋ย เมื่อแรกจากไฉศวรย์มาอยู่ดงก็ปลงจิตมิได้คิดเป็นจิตสอง
หวังว่าจะเป็นเกือกทองฉลองบาทยุคลทั้งคู่แห่งพระคุณผัวกว่าจะสิ้นบุญตัวตาย
ตามไปเมืองผี อนิจจาเอ๋ย วาสนามัทธิไม่สมคะเนแล้ว พระทูลกระหม่อม
แก้วจึงชิงชังไม่พุดจา ทั้งลูกรักดังแก้วตาก็หายไป ออกเอ๋ยจะอยู่ ไปโยให้ทน
เวทนา อุปมาเสมือนหนึ่งพฤษาลดาวัลย์ย่อมจะอาลัยลงเพราะลูกเป็นแท้
เทียง ถ้าแม้พระองค์ไม่ทรงเลียงมัทธิไว้ จะนิ่งมัธยัสถ์ตัดเชื้อใยไม่โปรด
บ้าง ก็ให้เห็นแต่กเลวระว่าง ซากศพของมัทธิอันโตรมตายกายกลิ้งอยู่กลาง
ดงเสียเป็นมันคงนี้แล้วแล

ถอดความ

ตอนที่พระนางมัทรีกับพระเวสสันดรออกจากเมืองมาป่านี้มาด้วยกัน ก็หวังจะเป็นคนดูแลพระเวสสันดรจนกว่าจะตายจาก แต่ตอนนี้ไม่เป็น แบบนั้นแล้ว พระเวสสันดรไม่พูดอะไรเลย อีกทั้งลูกรักก็หายไป ตัวพระนางมัทรีก็ไม่ว่าจะอยู่ไปทำไม เหมือนกับต้นไม้ที่ตายเพราะลูก แล้วนางก็ได้กล่าวกับพระเวสสันดรว่า ถ้าพระเวสสันดรไม่อยากมีมัทรีไว้แล้ว พระนางก็จะไปตายดาบหน้าในป่าเสีย

อถ มหาสตุโต สมเด็จพระราชสมภารเมื่อได้สดับสารพระมัทรีเธอแสน
วิโยคโคกคัลลย์สุดกำลัง ถึงแม่นจะมิตรสเก้นางมั่งจะมีเป็นการจำจะเอาไวยาหาร
การหิงเข้ามาหักโคกให้เลื่อมลง จึงเอื้อนโองการตรัสประภาษว่า นนุ มหุทิ
ดูกรนางนาฏพระน้องรัก ภาทุเท เจ้าผู้มีพักตร์อันผุดผ่องเสมือนหนึ่งเอาน้ำทอง
เข้ามาทาบทับประเทืองผิว รวากะว่าจะลอยลิวเลือนลงจากฟ้า ใครได้เห็น
เป็นขวัญตาเต็มหลงละลายทุกซ์ปลุกเปลื้องอารมณ์ชายให้เซยขึ้น จะนั่งนอน
เดินยืน ก็ต้องอย่าง วราโรหา พร้อมด้วยเบญจางคจิริรูปจำเริญโฉม
ประโลมโลกหล่อแหลมวิไลลักษณ์

ถอดความ

พระเวสสันดรเมื่อได้ยินพระนางมัทรีคร่ำครวญจะขาดใจนั้น พระองค์จึงคิดเอาความหึงหวงมาตัดความเศร้าของนาง จึงกล่าวกับนางไปว่า พระนางมัทรีเป็นคนผิวงามราวกับทองคำ ราวกับนางฟ้าลอยลงจากฟ้า หากใครได้เห็นคงต้องหลง จะนั่ง นอน เดิน หรือยืนก็เป็นเบญจกัลยาณี (สตรีที่มีความงดงาม ๕ ประการ คือ ผมงาม เนืองงาม พ้นงาม ผิวงาม และวัยงาม)

ราชปทุ๑ดี ประกอบด้ว๑เชื๑ค๑กดี๑สมม๑ต๑ว๑งค๑งค๑ก๑ษ๑ต๑ร๑า เอ๑อ๑ก๑ก็
เม๑ื่อ๑เช๑้า๑เจ๑้า๑จะ๑เช๑้า๑ป๑า๑น๑า๑สง๑ส๑าร๑ป๑าน๑ป๑ระ๑ห๑น๑ึ่ง๑ว๑า๑จะ๑ไป๑ม๑ิ๑ได้๑ ทำ๑
ร๑้อง๑ให้๑ฝ๑าก๑ลูก๑ม๑ิ๑รู้๑แล้ว๑ คร๑ั๑น๑คล๑าด๑แ๑ค๑ล๑้ว๑เคล๑ื่อน๑คล๑้อย๑เช๑้า๑สู่๑ด๑ง
ป๑าน๑ป๑ระ๑ห๑น๑ึ่ง๑ว๑า๑จะ๑หล๑ง๑ล๑ี๑ม๑ลูก๑ส๑ละ๑ฝ๑้ว๑ต๑่อ๑ม๑ี๑ด๑ม๑ั๑ว๑จ๑ึง๑กล๑ั๑บ๑มา๑ ทำ๑
เป๑็น๑บ๑ี๑บ๑น๑้า๑ตา๑ต๑ี๑อก๑ว๑า๑ลูก๑ห๑าย๑ ไ๑คร๑จะ๑ไม่๑รู้๑แ๑ย๑บ๑ค๑าย๑ค๑ว๑าม๑ค๑ิด๑ห๑ญ๑ิง
ถ๑้า๑แ๑ม๑ัน๑เจ๑้า๑อา๑ล๑ัย๑อ๑ยู่๑ด้ว๑ย๑ลูก๑จ๑ริง๑ ๆ เ๑เหมือน๑ว๑า๑จา๑ ก๑็๑จะ๑ร๑ี๑บ๑กล๑ั๑บ
เช๑้า๑มา๑แ๑ต๑่๑ว๑ี๑วัน๑ไม่๑ท๑ัน๑ร๑อน

ถอดความ

อีกทั้งพระนางมัทรียังมีเชื้อสายกษัตริย์อีกด้วย และพระเวสสันดรก็ต่อว่าพระนางมัทรีว่า ตอนนางจะเข้าป่าก็ทำมาเป็นฝากลูกไว้กับพี่ว ครั้นเข้าป่าแล้วคงลืมลูกลืมพี่ว กว่าจะกลับก็มีติดำ แล้วมาบิบน้ำตาว่าลูกหาย พระเวสสันดรกล่าวว่ารู้ทันความคิดของพระนางมัทรี หากจะอาลัยลูกจริง ๆ ก็คงรีบกลับมาตั้งแต่พระอาทิตย์ยังไม่ตกดิน

เออเน่เจ้าเที่ยวพเนจรนอนตามสนุกใจ ชมนกชมไม้ในไพรวันสารพันที่
จะมี ทั้งฤาษีสิทธิ์วิทายาธคนธรรพ์เทพารักษ์ผู้มีพักตร์อันเจริญ เห็น
แล้วก็น่าเพลิดเพลิดไม่เมินได้ หรือ เจ้าปะผลไม้ประหลาดรสสดสุก
ทราชมเสวยไม่เคยกิน เจ้าฉวยชิมชอบลิ้นก็หลงฉั่นอยู่จึ่งช้า อุปมา
เสมือนหนึ่งภุมรินบินวะว่อนเที่ยวซบซาบเอาเกสรสุคนธมาเลศ
พบดอกไม้อันวิเศษต้องประสงค์ หลงเคล้าคลึงรสจนลืมรัง เข้าเถื่อน
เจ้าลืมพรวดได้หน้าแล้วลืมหลังไม่แลเหลียวเที่ยวทอดประทับ
มากลางทาง

ถอดความ

พระนางมัทรีเที่ยวพเนจรชมนกชมไม้ในป่า คงเจอพวกฤาษี
วิฑยารธร คนธรรพ์ เทพารักษ์ หรือเจอผลไม้ที่ไม่เคยกินแล้วหลง
อยู่กับรสชาตินั้น จึงทำให้กลับมาอาศรมซ้ำ รวากับผึ้งที่บินว่อน
ตอมและรับน้ำหวานจากเกสรดอกไม้ไปทั่วจนลืมรัง พระนางมัท
รีนั้นเข้าป่าแล้วลืมพริ้วได้หน้าและลืมหลัง มัวแต่เที่ยวเล่น ไม่ยอม
กลับที่อาศรม

อันว่าพระยานางสีเป็นหน่อกษัตริย์จะไปไหนก็เคยมีแต่กลดกั้น
พานจะเกรงแสงพระสุริยันไม่คลาเคลื่อน เจ้ารักเดินด้วยแสงเดือนชม
ดาวพลาง ได้น้ำค้างกลางคืนชื่นอารมณ์ สมคะเน พอมาถึงก็ทำเสขึ้น
เสียงเลื่องเลี้ยวพาโลว่าลูกหาย เออเน็เจ้ามีหมายว่าใคร ๆ ไม่รู้ทัน
กระนั้นกระมัง หรือเจ้าเห็นว่าพี่นี้เป็นชื้อดจิตคิดอนิจจังทั้งพยศ
อดอารมณ์เสีย เจ้าเป็นแต่เพียง เมียควรหรือมาหมิ่นได้ ถ้า मैंพี่อยู่
ในกรุงไกรเหมือนแต่ก่อนเก่า หากว่าเจ้าทำเช่นนี้กายของ มัทธิก็จะ
ขาดสะบั้นลงทันตาด้วยพระกรเบื่องขวาของอาตมานี้แล้วแล

ถอดความ

พระเวสสันดรกล่าวต่อว่าพระนางมัทรีต่อว่า พระนางเป็นเชื้อพระวงศ์จะไปไหนก็มีร่มขนาดใหญ่กันไม่ให้โดนแสง พระนางคงจะชอบการเดินชมแสงดาวเดือนชมน้ำค้างในเวลากลางคืน พอกลับมาถึงอาศรมก็ทำเป็นขึ้นเสียงพาลว่ากัณหา กับชาลิหายุ คิดว่าใครคงจะไม่รู้ทันสินะ หรือพระนางมัทรีคิดว่า พระเวสสันไม่รู้สึกละอะไรเลย พระนางเป็นแค่เมีย จะมาดูหมิ่นพระเวสสันดรไม่ได้ หากยังอยู่ในเมืองสีพีเหมือนเดิม การที่พระนางมัทรีทำเช่นนี้ คงโดนประหารด้วยมือของพระเวสสันดรแน่แล้ว

สา มทุที ส่วนสมเด็จพระยอดมิ่งเยาวมัลย์มัทรี เมื่อได้สดับคำพระราชสาหมีบริภาษณานางที่ความไศกก็เลื่อมสร้างสบจิตเพราะเจ็บใจ จึงก้มพระเศียรลงกราบไหว้แล้ว วันทนาพลาถ นางจึงทูลสนองพระราชบัญญัติว่า พระพุทธรเจ้าข้า ควรมิควรสุดแท้ แต่จะทรงพระกรุณาโปรดที่โทษานุโทษเป็นล้นเกล้า ด้วยข้าพระพุทธเจ้ากลับมาเวลาค่ำ ทั้งนี้เพราะเป็นกระลือขึ้นในไพรวัน พฤษษาทุกสิ่งสารพันก็แปรปรวนทุกประการ ทั้งพื้นป่าพระหิมพานต์ก็ผัดผันห้วนไหวอยู่วิงเวียนเปลี่ยนเป็นพยับมืดไม่เห็นหน ข้าพระบาทนี้ร้อนรนไม่หยุดหย่อนแต่ลักออย่าง แต่เดินมายังเกิดประหลาดกลางขึ้นใน กลางพนาลี พบพญาราชสีห์สองเลื้อทั้งสามลัต์ว์สกัดหน้าไม่มาได้ ต่อลั่นแสงอโณทัยจึง ได้คลาเคลื่อน ใชจะเป็นเหมือนพระองค์ดำรินั้นก็หามิได้

ถอดความ

เมื่อพระนางมัทรีได้ยินคำของพระเวสสันดร ความโศกเศร้าที่มีก็หายไป เป็นความเจ็บใจ จึงก้มหน้ากราบไหว้ พระเวสสันดรแล้วพูดว่า การที่กลับมา ตอนเวลาค่ำนี้ เป็นเพราะสิ่งเลวร้ายเกิดขึ้นในป่า พืชพรรณทุกอย่างเปลี่ยนไป ป่าหิมพานต์ทั้งป่าก็เปลี่ยนแปลง พระนางมัทรีรู้สึกร้อนรนอยากกลับอาศรม ตลอดเวลา แต่ก็ยังมาเจอพญาราชสีห์เลื้อยสองตัวมาลกัดหน้า ต้องรอจนคำ ลัตว์ทั้งสามจึงเปิดทางให้ ซึ่งมันไม่ได้เป็นอย่างที่พระเวสสันดรคิด

พระพุทธเจ้าข้า ตั้งแต่เกล้ากระหม่อมฉันตกมาเป็นข้าน้อย พระองค์
เห็นพิรุณร้องรอยร้าวรานที่ตรงไหน ทอดพระเนตรสังเกตไว้แต่ปางก่อน
จึงเคืองค่อนด้วยคำหยาบขอกใจเจ็บจิตเหลือกำลัง พระคุณเอ๋ยจะคิดดู
มั่งเป็นไรเล่าว่า มัทธินี้เป็นข้าเก่าแต่ก่อนมาตั้งเงาตามพระบาทาก็
เหมือนกัน นอกจากนั้นที่แน่นอนคือนางไหนอันสนิทชิดใช้แต่ก่อนกาล
ยังจะติดตามพระราชสมภารมาบ้าง ละหรือ ได้แต่มัทธิแสนดีผู้
เดียวดอก ไม่รู้จักปลิ้นปลอกพลิกไพล่เอาตัวหนีมัทธิสัตยาสวามิภักดิ์
รักผิวเพียงบิดาก็ว่าได้ ถึงจะยากเย็นเข็ญใจก็ตามกรรม

ถอดความ

นางมัทรีก็ได้ตอบพระเวสสันดรกลับไปว่า ตั้งแต่พระนางมัทรีมาเป็น
ผู้รับใช้พระเวสสันดร พระองค์เห็นพิรุณอะไรตรงไหน จึงค่อนข้างด้วยคำ
หยาบคายทำให้เจ็บปวดใจขนาดนี้ ทำไมพระเวสสันดรไม่คิดบ้างว่า
พระนางมัทรีก็เป็นข้าบาทรับใช้พระเวสสันดรมาราวกับเงาจะมีหญิงคนไหน
ที่ตามพระองค์จากวังมาป่าบ้าง ก็มีแค่พระนางมัทรีพระองค์เดียวไม่ไปไหน
พระนางมัทรีก็กล่าวว่า พระนางรักพระเวสสันดรราวกับพ่อของตัวเอง
แม้จะยากเย็นเข็ญใจก็ตามเวรตามกรรม

(วนมุลผล หาริยา) อุตสาหะตระตราทระตรำเตรีดเตร่หาผลาผลไม้ ถึงที่
ไหนจะรกเรื่อยก็ชอกซอนอุตส่าห์เที่ยวไม่ถอยหลัง จนเนื้อหนังชวนขาดเป็นริ้ว
รอยโลหิตไหลย่อยทุกหย่อมหนามอารามจะใคร่ ได้ผลาผลไม้มาปฏิบัติลูกบำรุง
ผิว ถึงกระไรจะคุ้มตัวก็ทั้งยากน่าหลากใจ ออกของใครจะอาภัพยับพิกลเหมือน
ออกของมัทรีไม่มีเนตร น่าที่จะสงสารสังเวชโปรดปรานี่ว่ามัทรีนี้เป็นเพื่อนยากอยู่
จริง ๆ ช่างค้อนตึงปรีภาษณาได้ลงคอไม่คิดเลย พระคุณเอ๋ยถึงพระองค์จะสงสัย
ก็น้ำใจของมัทรีนี้กัดเวทที่เป็นไม้เท้าก้าวเข้าสู่ทางที่ทดแทน (ราม ี สิตาวนุพพุตา)
อุปมาแม่นยำเหมือนลีดอันรักดีต่อสามีรามบัณฑิต ปานประหนึ่งว่าศิษย์กับ
อาจารย์ พระคุณเอ๋ยเกล้ากระหม่อมฉานทำผิดแต่เพียงนี้ เพราะวาล่วงราตรีจึง
มีโทษ ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดซึ่งโทษานุโทษกระหม่อมฉนมัทรี
แต่ครั้งเดียวนี้เถิด ฯลฯ

ถอดความ

นางมัทรีตรากตรำหาผลไม้ แม้จะเป็นที่รก ก็ยังเข้าไป โดนหนามเกี่ยว
กายเป็นแผลก็ไม่สนใจ คิดเพียงหาผลไม้มาให้พระเวสสันดรและกัณหา
ชาลี ไม่มีหัวใจของใครจะอาภัพเท่านางอีกแล้ว แทนที่พระเวสสันดรจะคิด
สงสาร คิดว่าพระนางมัทรีเป็นเพื่อนยาก แต่กลับมากล่าวว่านางได้ลงคอ
ถึงแม้พระเวสสันดรจะสงสัยใด ๆ แต่พระนางก็อยากให้รู้ว่า น้ำใจของ
พระนางมัทรีคือความกตัญญูต่อพระสวามีเป็นสิ่งที่คำจุนตลอดมา
เหมือนกับที่นางสิดารักและรักดีเพียงกับพระนาม เหมือนกับที่ศิษย์กตัญญู
ต่ออาจารย์ พระนางมัทรีกล่าวต่อว่า ที่พระนางทำผิดเพราะกลับมาคำ
อยากให้พระเวสสันดรทรงให้อภัย

เมื่อสมเด็จพระยอดมิ่งเยาวมาลย์มัทรี กรายทูลพระราช
สามีลักเท่าใด ๆ ท้าวเธอจะได้ปราศรัยก็ไม่มี พระนางยิ่ง
หมองศรีโคกกำสรดสะอึกสะอื้น ถวายบังคมคืบออกมา
เทียวแสวงหาพระลูกรักทุกหนแห่ง กระจำงแจ้งด้วยแสง
พระจันทร์ส่องสว่างพื้นอัมพรประเทศวิถี นางเสด็จจรลีไป
หยุดยืนในภาคพื้นปริมณฑลใต้ต้นหว่า จึ่งตรัสว่า

ถอดความ

ไม่ว่าพระนางมัทรีจะทูลถามพระเวสสันดรเท่าไร พระเวสสันดรก็ทรง
นิ่งเงียบ ทำให้พระนางยิ่งโศกเศร้าเข้าไปอีก พระนางเลยตัดสินใจกราบ
ลาและออกตามหาพระกัณหาและพระชาลีทุกหนแห่ง โดยมีแสงจันทร์
กลางท้องฟ้าเป็นแสงสว่าง และนางได้หยุดใต้ต้นว่า แล้วตรัสว่า

(อิมเม เต ชมุพุกา รุกขา) ควรจะสงสารเอ๋ยด้วยต้นหว่าใหญ่ใกล้อาราม
งามด้วยกิ่งก้านประกวอดกัน ใบช่อ่มประชุมช่อเป็นฉัตรชั้นดั่งฉัตรทอง แสง
พระจันทร์ด้นส่องต้องน้ำค้างที่ขังให้ไหลลงหยดย้อย เหมือนหนึ่งน้ำพลอยพล้อย
ๆ พราย ๆ ต่อกับแสงกรวดทรายที่ได้ต้นอร่ามวามวาวดูเป็นวงวนแวว ดั่ง
บุคคลเอาแก้วมาระแนงแกล้งมาโปรยโรยรอบปริมณฑลก็เหมือนกัน งามดั่งไม้
ปรีชาตในเมืองสวรรค์มาปลูกไว้ ลูกรัก เจ้าแม่เอ๋ย เจ้าเคยมาอาศัยนั่งนอน
ประทับร้อนสำราญร่มรื่น งาม ร่มรื่น เล่นเย็นสบายพระพายรำเพยพัดมาฉิวเฉื่อย
เรไรระรี่เรื่อยร้องอยู่หึ่ง งาม งาม แต่ลูกรักของแม่ทั้งชายหญิงไปอยู่ไหนไม่เห็นเลย

ถอดความ

ต้นหว่าใหญ่ใกล้อาศรมนี้ งดงามด้วยกิ่งก้านสาขาของใบที่ชูช่อแข่งกัน
เป็นชั้น ๆ รวากับฉัตรทอง แสงพระจันทร์ที่สะท้อนกับน้ำค้าง เหมือนแสง
เพชรพลอย สะท้อนกับกรวดทรายใต้ต้นหว่าดูงดงามเป็นวง ดังมีคนเอา
แก้วมาโปรยไว้ทั่วบริเวณ งามดั่งต้นปาริชาติบนสวรรค์ถูกเอามาปลูกไว้
ทำให้พระนางคิดถึงลูก ทั้งสองที่เคยมานอนเล่นใต้ต้นหว่า มีลมพัด
ฉิว ๆ เรื่อย ๆ แต่ตอนนี้ลูกทั้งสองหายไป ไม่เห็นเลย

(มหานิโครธชาติ) อนิจจาเอ๋ยเห็นแต่ไทรทองถัดกันไป กิ่งก้านใบราก
ห้อยยื่นระย้า เจ้าเคยมาห้อยโหนโยนชิงช้าชวนกันแกว่งไกว แล้วเล่นไล่
ปัดตาเร้นแทบหลังบริเวณพระอาวาส

ถอดความ

พระนางมองเห็นแต่ต้นไทรทองที่อยู่ถัดไป มีใบกิ่งก้านห้อยลง
มา ทำให้นึกถึงการเล่นกับชาติที่มาห้อยโหนเป็นชิงช้า แล้วเล่น
ซ่อนแอบไปหลังที่อาศรม

(อิมاتا ไปกุขรณี รุมมา) เจ้าเคยมาประพาสทรงสนานในสระศรี
โบกขรณีตำแหน่งนอกพระอาวาส นางเสด็จลีลาลไปเที่ยวเวียนรอบ
จึงตรัสว่าน้ำเอ๋ยเคยมาเปี่ยมขอบเป็นไร จึงขอขุ่นลงหมอง พระพาย
เจ้าเอ๋ยเคยมาพัดต้องกลีบอุบล พากลื่นสุคนธ์จรจรวายรินเป็นไร
จึงเลื่อมหอมหายขึ้นไม่เหี่ยวฉ่ำฝูงปลาเอ๋ยเคยมาผุดคล้ำดำแฝงฟอง
บ้างก็ขึ้นล่องว่ายอยู่ลอยเลื่อยชมแสงเดือนอยู่พราย ๆ เป็นไรจึงไม่ว่าย
เวียนวน นกเจ้าเอ๋ยเคยบินลงไล่จิกเหยื่อทุกเวลา วันนี้แปลกเปล่าตาแม่
แลไม่เห็น

ถอดความ

นางมัทรีนึกถึงลูกทั้งสองที่เคยมาเล่นน้ำในสระโบกขรณีไกลจากอาศรม แล้วพระนางก็เดินวนรอบมองน้ำและสังเกตเห็นว่าเมื่อก่อนน้ำเต็มสระ ทำไมวันนี้กลับขุ่นและลดลง ลมที่เคยพัดกลีบบัวในสระทำให้ได้กลิ่นหอมทำไมวันนี้ไม่มี ปลาที่เคยมาดำผุดดำว่าย ลอยชมแสงเดือน ก็ไม่มีมาว่าย นกที่เคยไล่จิกเหยื่อก็หายไป ทำให้พระนางรู้สึกแปลกใจแปลกตา ที่ไม่เห็นสิ่งที่คุ้นเคย

พระลูกเอ๋ยเจ้าเคยมาเที่ยวเล่นแม่แลไม่เห็นแล้ว โอ้แลเห็นแต่สระแก้ว
อยู่อ้างว้างวังเวงใจ นางก็เสด็จครรไลล่องตำบลเที่ยวค้นหาพระลูกตาม
ลำเนาเนินป่า ทุกสั่มทุมพุ่มพฤกษาสูงชูงยางใหญ่ไพโรระหง พันธ์แดน
ดงเย็นยะเยือกเจียบสัจด์เหงา ได้ยินแต่เสียงดูเหวว่าละเมอร้องก้อง
พนาเวศ พระกรรมเธอสังเกตว่าสองดรุณเยาวเรศเจ้าร้องขานอยู่
แว่ว ๆ ให้หวาดว่าสำเนียงพระลูกแก้วเจ้าขานรับพระมารดา

ถอดความ

พระนางคร่ำครวญถึงกัณหาชาลีว่าเคยพาทั้งสองมาเที่ยวเล่น แต่ตอนนี้เหลือเพียงแค่สระแก้ว ไม่มีทั้งสองอีกแล้ว พระนางมัทรี ก็เสด็จไปตามหาตามแถว ๆ ป่า ทุกที่เต็มไปด้วยต้นไม้สูง ต้นยาง ใหญ่ ป่าสูง ป่าเย็นยะเยือกและเจียบมาก ได้เพียงแค่เสียงนกดู เห่งาร้องก้องป่า พระนางมัทรีได้ยินนกสองตัวร้องขับขาน ก็ทำให้นึกถึงลูกทั้งสองที่คอยขานรับพระมารดา นางจึงเดินเข้าไปดูในป่า

นางเสด็จลีลาเข้าไปดู เห็นหมู่สัตว์จตุบาทกลาดกลุ้มเข้าสู่มนอน นางก็
ยิ่งสะท้อนถอนพระทัยเทวษครวญเสด็จด่วน ๆ ดะดุ่มเดินเมิงมุง
ละเมาะไม้มองหมอบ แต่อย่างเหยียบกรอบก็เหลียวหลัง พระโสดฟังไห
वादแว่วว่าสำเนียงเสียงพระแก้วเจ้าบ่นอยู่จิม ๆ พุ่มไม้ครีမ်เป็นเงา ๆ
ชะงอกเงื่อม พระเนตรเธอแลเหลือบให้ลายเลื่อมเป็นรูปคนตะคุ่ม ๆ อยู่
คล้าย ๆ แล้วหายไป

ถอดความ

นางเดินเข้าไปดูในป่า เห็นฝูงสัตว์สี่เท้ากำลังนอนสุขกัน นางยิ่งรู้สึกเศร้าใจและยิ่งคร่ำครวญ และรีบเดินไปตามหมีละเมาะไม้พุ่มเตี้ย เมื่ออย่างเท้าก็เหยียบใบไม้แห้งกรอบแกรบ นางก็ได้ยินเหมือนเสียงคนบ่นอยู่ที่พุ่มไม้ครึ้ม สายตาของพระนางแลเห็นคล้ายเป็นเงาคนอยู่ แล้วก็วิ่งหายไป

สมเด็จพระเอกาทศธรรมเห็นพระเอกาทศธรรมพระเอกาทศธรรมพระเอกาทศธรรม
จึงตรัสว่าโอ้อ้อเวลาปานฉะนี้เอ๋ยมิดีกดีน จวนจะสิ้นคืนก่อนรุ่งเสียแล้วกระไรไม่รู้เลย พระ
พายุร่ำเพยพัดมารีเร่อยู่เฉื่อยฉิว ออกแม่น้ำให้อ่อนหวานสุดละห้อย ทั้งดาวเดือนก็เคลื่อน
คล้อยลงลับไม้ สุดที่แม่จะติดตามเจ้าไปในยามนี้ ผุ่งลึงค่างป่าชะนีที่นอนหลับ ก็กลิ้ง
กลับเกลือกตัวอยู่ยั่วเย้า ทั้งนกหูกก็จ้วเจียเหงาเจียบทุกรวงรัง แต่แม่เที่ยวเซซังเสาะแสวงทุก
แห่งห้องหิมเวศทั่วประเทศทุกราวป่า สุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล สุดโสตแล้วที่แม่
จะจับทราบฟังสำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่จะร่ำเรียกพิไรร้อง สุดผีเท่าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่าง
ลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด จะได้พานพบประสปรอยพระลูก
น้อยแต่ลัคนิดไม่มีเลย จึงตรัสว่าเจ้าดวงมณฑาทองทั้งคู่ของแม่เอ๋ย หรือว่าเจ้าทิ้งขว้างวาง
จิตไปเกิดอื่น เหมือนแม่ฝันเมื่อคืนนี้แล้วแล

ถอดความ

พระนางมัทรีก็ตะโกนร้องทั่วไป ใบหน้าของพระนางเต็มไปด้วยน้ำตาแห่งความเศร้า พระนางจึงตรัสว่าเวลานี้เด็กจนจะรุ่งแล้ว ลมพัดเบา ๆ ต้องกายทำให้หัวใจของแม่นี้อ่อนไหวทั้งดวงดาวและพระจันทร์ก็ค่อย ๆ เคลื่อนลงลับทิวไม้ หมดหนทางที่พระนางจะตามหากัณหาชาลีในคืนนี้แล้ว พระนางเห็นฝูงลิง ค่าง บ่าง ชะนี นอนหลับอยู่เป็นฝูง เห็นนกหกที่อยู่ในรังอย่างเจียบเหงา แต่พระนางกลับตามหาลูกทั่วป่า สุดสายตาของพระนางที่สามารถหาได้ สุดความสามารถที่จะได้ยินเสียง สุดเสียงที่พระนางจะร่ำร้อง สุดฝืนเท้าที่พระนางจะเดินหา สุดสิ้นปัญญาความคิดของพระนางที่จะได้พบกับกัณหาชาลีแล้ว จึงเปรียบกัณหาชาลีเป็นเจ้าดอกไม่ว่า ลูกทั้งสองจะเสียชีวิตเหมือนที่พระนางฝันไปแล้ว

(ภิกษุเว) ดูกรสงฆ์ผู้ทรงพรหมจรรย์ เมื่อสมเด็จพระมัทรีกำสรดแสนกัมปนาท
เพียงพระสันดานจะขาดจะดับสูญ (ปริเทวีตฺวา) นางเสวยพระอาดูรพูนเทวษใน
พระอุรา น้ำพระอัสนุชลนาเธอไหลนองครองพระเนตร ทรงพระก้นแสงแสน
เทวษพิไรร่ำ ตั้งแต่ประหมยามค่ำไม่หย่อนหยุดแต่ลักโม่งยาม นางเสด็จไต่เต้า
ติดตามทุกตำบลละเมาะไม้ ไพรสณฑ์ศิขริน ทุกห้วยธารละหานหินเหวหุบก้อน
คูหาวาส ทรงพระพิไรร้องก้องประกาศเกริ่นสำเนียง พระสุรเสียงเธอเยือกเย็น
ระย้อยทุกอกลั้ว

ถอดความ

เมื่อเหล่าเทวดาในป่าทั้งหลายเห็นพระนางมัทรีโคกเศร้าราวกับ
จะสิ้นใจ พระนางคร่ำครวญทุกขเวทนาทั้งกายใจ พระนางทรง
กั้นแสงคำครวญร้องให้ตั้งแต่ยามต้น (๑๘.๐๐ น. ถึง ๒๑.๐๐ น.)
ตลอดเวลา พระนางเดินทางติดตามทุกที่ในป่าเขา ทุกทางน้ำ
ทุกถ้ำ พระนางทรงร้องให้คร่ำครวญประกาศด้วยเสียงเรียบเย็น

พระพายรำเพยทุกกิ่งก้านบุษบงก็เบิกบานผกากร รัศมีพระจันทร์ก็มัวหมอง
เหมือนหนึ่งจะเศร้าโศกแสนวิโยคเมื่อยามปัจจุสมัย ทั้งรัศมีพระสุริยอทัยส่อง
อยู่ราง ๆ ขึ้นเรืองฟ้า เสียงชะนีเหนียวไม้ให้หาละห้อยโหย พระกำลังนางก็อด
รอยพิไรรำร้อง พระสุรเสียงเธอ กู้ก้องกังวานดง เทพเจ้าทุกพระองค์กอดพระ
หัตถ์เงียพระโสดาตบสาร พระเยาวมาลย์เธอเที่ยวหาพระลูก พระนางเธอเสวย
ทุกข์แสนเข็ญ ตั้งแต่ยามเย็นจนรุ่งเช้าก็สุดสิ้นที่จะเที่ยวค้น ทุกตำแหน่งแห่งละ
สามหนเธอเที่ยวหา

ถอดความ

ลมในป่าก็พัดกิ่งก้านดอกไม้ เห็นแสงของพระจันทร์ก็มัวหมอง
โศกเศร้าในเวลาเข้ามืด ทั้งแสงดวงอาทิตย์ก็กำลังจะส่องขึ้นฟ้า ทั้ง
ยังมีเสียงชนะเหนี่ยวโหนดไม้ไปมา แม้ว่ายามนี้พระนางจะอดโรย
แต่ก็ยังส่งเสียงร้องหาพระกนิษฐาชาลืออยู่กองป่า เทพเจ้าในป่าทุก
องค์ก็ได้ยินเสียงของพระนางตามหาลูก และรับรู้ได้ถึงความทุกข์
ยากแสนเข็ญที่พระนางตามหาตั้งแต่ยามเย็นถึงรุ่งเช้า ทิวทุก
บริเวณในป่าอยู่สามรอบ

(ปณฺณรสโยชนมคฺคํ) ถ้าจะคลีคลายขยายมรคาก็ได้ลิบห้าโยชน์
โดยนิยมนางจึงเซซังเข้าไปสู่พระอาศรมบังคมบาทพระภัสดา ประหนึ่ง
ว่าชีวาจะวางวายทำลายล่อง สองพระกรเธอซ้อนทรวงทรงพระกั้นแสง
ครวญคร่ำแล้วรำพันว่า โอ้เจ้าดวงสุริยันจันทรทั้งคู่ของแม่เอ๋ย แม่ไม่รู้
เลยว่าเจ้าจะหนี พระมารดาไปสู่พาราใดไม่รู้ที่ หรือว่าข้ามนที
ทะเลวน หิมเวศประเทศทิศแดนใด ถ้ารู้แจ้งประจักษ์ใจแม่ก็จะตาม
เจ้าไปจนสุดแรง

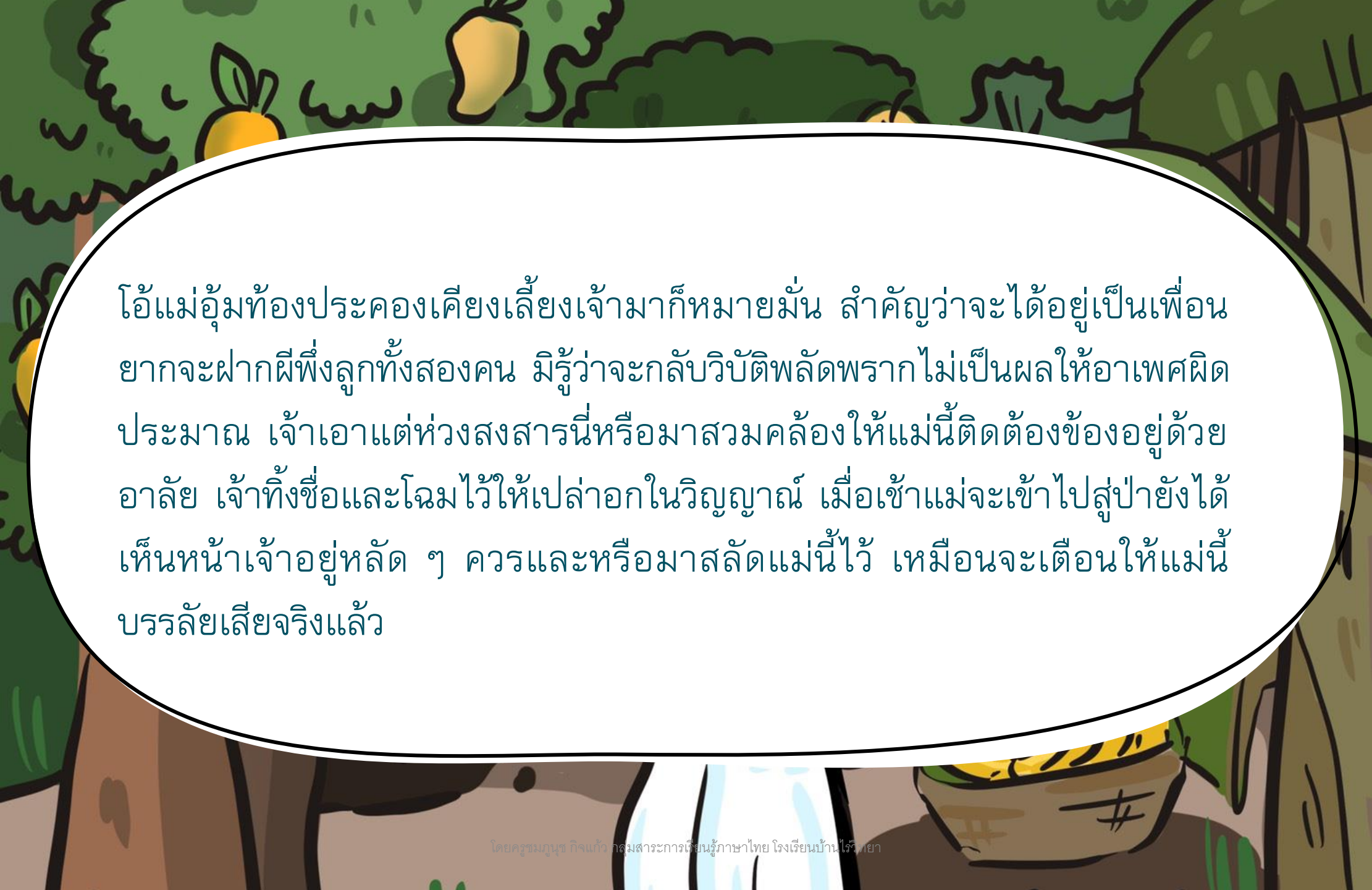
ถอดความ

พระนางมัทรีใช้เวลาในการหาลูกทั้งหมด ๑๒ ชั่วโมง และใช้ระยะทางทั้งหมดใน ๓ รอบ เป็น ๑๕ โยชน์ พระนางเลยหมดแรงเดินเซซังกลับไปยังอาศรมและกัมกราบพระเวสสันดรราวกับจะสิ้นใจ นางกัมกราบและยังคงร้องให้คร่ำครวญแล้วรำพันถึงพระกัณหาชาลีว่าเจ้าหนີไปอยู่ที่ไหน หรือว่าทิศแดนใด ถ้าพระนางรู้ พระนางคงตามไปหาจนพบ

นี่ก็เหลือที่แม่จะเที่ยวแสวงสืบเสาะหา เมื่อเข้าแม่จะเข้าไปสู่ป่าพ่อชาลี
แม่ก็ค้นหายังหุลั้งแม่อังกลับหลังมาโลมลูบจูบกระหม่อมจอมเกล้าทั้ง
สองรากลิ้นยังจับนาสาออยู่รวยรีน โอ้พระลูกข้านี้จะไม่คืนเสียแล้ว
กระมังในครั้งนี้ ก็ค้นหาชาลีลูกรักแม่ นับวันแต่ว่าจะแลลับล่องไปเสีย
แล้วหนอ ใครจะกอดพระคอเสวยนมพทมด้วยแม่เล่า ยามเมื่อแม่จะ
เข้าที่บรรจถรณ์ เจ้าเคียงเรียงหมอนนอนแนบข้างทุกราตรี แต่แม่นี้จะ
กล่อมใครให้นิทรา

ถอดความ

นางมัทรีกล่าวคร่ำครวญว่าเหลือที่ตนเองจะเสาะหาแล้ว ตอนเช้าที่ผ่าน
มาก่อนพระนางเข้าไปในป่า พระชาลีพระกัณหาายังลี้ผลไม้ และพระนางก็
ได้หันหลังมาจูบหน้าผากของลูกทั้งสอง กลิ่นกายของพระกัณหาพระชาลี
ยังคงติดตรึง แต่ตอนนี้ทั้งสองคงไม่คืนกลับมา เหมือนทั้งสองจะล่องลับไป
แล้ว พระนางมัทรีคร่ำครวญต่อว่า ใครเล่าจะกอดคอพระนางเพื่อตีมนม
ยามนอน เมื่อยามพระนางเข้านอน ใครจะนอนแนบข้างทุกวัน ตั้งแต่
พระนางก็ไม่มีใครให้กล่อมนอนอีกแล้ว

โอ้แม่อุ้มท้องประคองเคียงเลี้ยงเจ้ามาก็หามายมั่น ลำคัญว่าจะได้อยู่เป็นเพื่อน
ยากจะฝากผีพึ่งลูกทั้งสองคน มิรู้ว่าจะกลับวิบัติพลัดพรากไม่เป็นผลให้อาเพศผิด
ประมาณ เจ้าเอาแต่ห่วงสงสารนี้หรือมาสวมคล้องให้แม่นี้ติดต้องข้องอยู่ด้วย
อาลัย เจ้าทิ้งชื่อและโฉมไว้ให้เปล่าอกในวิญญาน์ เมื่อเข้าแม่จะเข้าไปสู่ป่ายังได้
เห็นหน้าเจ้าอยู่หลัง ๆ ควรและหรือมาสลัดแม่นี้ไว้ เหมือนจะเตือนให้แม่นี้
บรรลัษเฐียรจริงแล้ว

ถอดความ

พระนางมัทรีกล่าวถึงว่าพระนางอุ้มทองประกองพระกัณหาพระชาลีมา เพื่อวันหนึ่งจะได้ฝากผีฝากไข้ทั้งสอง แต่กลับไม่รู้ว่าจะต้องเจออาเพศพลัดพรากลูก พระนางเป็นห่วงและอาลัยอาวรณ์ลูกทั้งสองมาก เมื่อเข้ายังได้เห็นพระกัณหาชาลีอยู่หลัง ๆ ไม่คิดเลยว่าพระกัณหาพระชาลีจะทิ้งพระนางไว้ เหมือนจะเป็นสัญญาณถึงความตามของแม่จริง ๆ เสียแล้ว

ควรจะสงสารเอ๋ยด้วยนางแก้วกัลยาณี น้อมพระเกศีลงทูลถามหวังจะติดตาม
พระลูกรักทั้งสองรา กราบถวายบังคมลาลุกเลื่อนเขยื้อนยกพระบาทเยื้องย่าง
พระกายนางให้เลี้ยวสิ้นหัวน้ไปทั้งองค์ ดุจชายธงอันต้องกำลังลมอยู่ลิ่ว ๆ
สิ้นพระแรงโรยเธอโหยหิวระหวยทรวง พระศอเธอหงุบง่วงดวงพระพักตร์เธอปิด
เปลือกให้แปรผัน จะทูลสั่งก็ยังมีทันที่ว่าจะทูลเลย แต่พอตรัสว่าพระคุณเจ้าเอ๋ย
คำเดียวเท่านั้น ก็หายเสียงเอียงพระกายบ้ายศิโรเพชญ์ พระเนตรหลับหับพระ
โอษฐ์ลงทันที (เวสยุญ หุตฺวา) นางถึงวิสัยญีสลบลงตรงหน้าฉาน ปาน
ประหนึ่งว่าพุ่มฉัตรทองอันต้องสายอัสนีฟาดขาดระเนนเอนแล้วก็ล้มลงตรงหน้า
พระที่นั่งเจ้า นั้นแล

ถอดความ

พระนางมัทรีได้น้อมไหว้พระเวสสันดรเพื่อจะถามและติดตามลูกทั้งสอง พระนางค่อย ๆ ย่างเข้าไปหาพระเวสสันดรด้วยร่างกายที่สิ้นไปทั้งตัวราวกับชายธงที่ต้องลม ทันใดนั้นพระนางก็หมดแรง คอพับหน้าลงตรงนั้น ไม่ทันได้กราบทูลอะไรนอกจากพระคุณเจ้าเอ๋ย ร่างกายก็พระนางก็พับลงตรงหน้าฉาน ราวกับฉัตรที่โดนสายฟ้าฟาด ล้มลงตรงหน้าพระเวสสันดร

(อถ มหาสตุโต) ปางนั้นสมเด็จพระเวสสันดรอดุลดวงกษัตริย์ ตรัสทอดพระเนตร เห็นพระอัศเรศถึงวิสัยญีภาพสลบลงวันนั้น พระทัยท้าวเธอล่ำคึกว่าพระนางเธอวาง วายสะดุ้งพระทัยหาว่าไอ้อนิจจามัทธิเจ้าพี่เอ๋ย บุญพี่นี้น้อยแล้วนะเจ้าเพื่อนยาก เจ้ามาตายจากพี่ไปในวงวัด เจ้าจะเอาปาฐะนี้หรือมาเป็นปาฐะ จะเอาพระ บรรณศาลาหรือเป็นบริเวณพระเมรุทอง จะเอาแต่เสียงสาธิตาอันร่ำร้องนั้นหรือมา เป็นกลองประโคมใน จะเอาแต่เสียงจักจั่นและเรไรอันร่ำร้องนั้นหรือมาต่างเตรสซังซ์ และพิณพาทย์ จะเอาแต่เมฆหมอกในอากาศนั้นหรือมาทั้งเป็นเพดาน จะเอาแต่ยุง ยางในป่าพระหิมพานต์มาต่างฉัตรเงินและฉัตรทอง จะเอาแต่แสงพระจันทร์อันผูก ผ่องมาต่างประทีปแก้วโอภาส อนิจจามัทธิเอ๋ยมาตายอเนจอนาถไร้ญาติที่กลางดง

ถอดความ

ในตอนนั้นพระเวสสันดรเห็นพระนางเป็นลมล้มลงไป ก็ตกใจคิดได้และ
คร่ำครวญว่าพระองค์เองก็บุญน้อยแล้วพระนางยังจากไปอีก หากพระนาง
สิ้นชีพไปในป่านี้นั้น จะเอาป่านี้อย่างไร จะเอาศาลานี้มาเป็นพระเมรุ
จะเอาเสียงนกในป่ามาเป็นเสียงกลอง จะเอาเสียงจิ้งจกจิ้งเหลนมาเป็นเสียง
ดนตรี จะเอาเมฆหมอกมาทำเป็นเพดาน จะเอาต้นยุงต้นยางมาเป็นฉัตร
เงินฉัตรทอง จะเอาแสงพระจันทร์มาเป็นแสงเทียนส่อง ก็ยอมมิได้
หากพระนางมาตายอยู่กลางป่ากลางดง

ครั้นท้าวเธอค่อยคลายลงที่โคกคัลย์ จึงฝันพระพักตร์มาพิจารณา ก็รู้ว่า
ยังไม่อาลัญ จึงเข้าไปยังพระคันธกุฎีจับเอาคนที่อันเต็มไปด้วยน้ำมา
ทันใด ตั้งแต่พระองค์ทรงพระผนวชไพรมาได้ถึงเจ็ดเดือนปลาย จะได้
ต้องพระกายนางมัทรีก็หามิได้ เมื่อความทุกข์พ้นวิสัยที่จะกำหนดว่า
อาตมะนี้เป็นดาบสฤาษี ยกเคียรพระมัทรีขึ้นใส่ตักวกเอาพระวาริมา
โสจรสรงลงที่อุระพระมัทรี หวังว่าจะให้ชุ่มชื่นพื้สมปฤาดีคืบมาแห่ง
นางพระยา นั้นแล

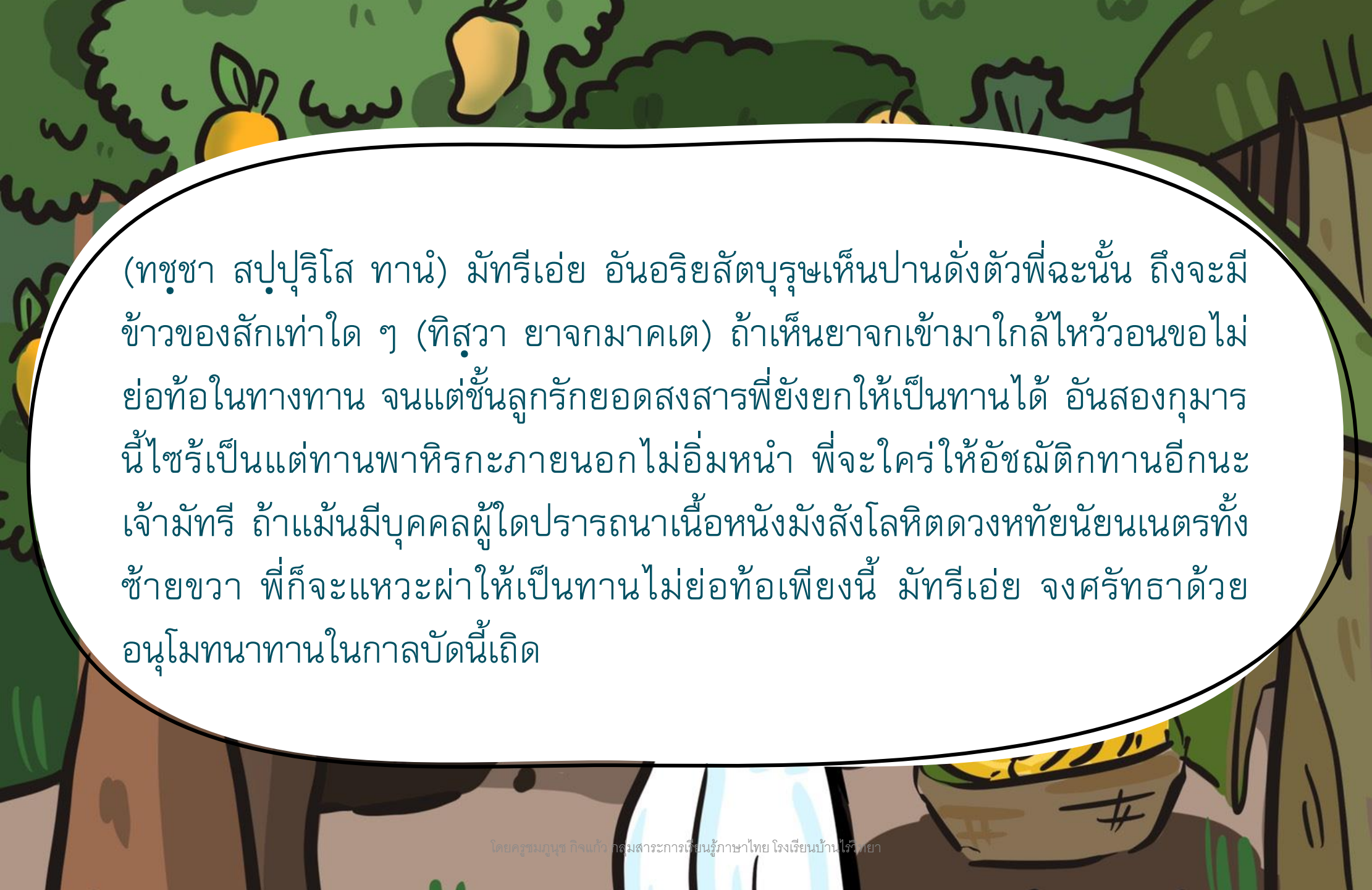
ถอดความ

ครั้นเมื่อพระเวสสันดรได้สติ จึงหันมองพระนางมัทรีและก็รู้ว่าพระนางยังไม่ตาย ก็ได้เข้าไปยังที่ประทับ แล้วหยิบเอาคนโทน้ำมาและนึกขึ้นได้ว่าตั้งแต่พระองค์บวชอยู่ในป่ามาเจ็ดเดือนกว่า ก็ไม่สามารถโดนตัวพระนางมัทรีได้ แต่คราวนี้ พระองค์ทรงยกศิระพระนางมัทรีขึ้นแล้วตักน้ำสรงบนหน้าอกพระนาง เพื่อหวังให้พระนางฟื้นคืนสติขึ้นมา

(ภิกษุเว) ดูกรภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลวิสุทธิสิกขา เมื่อสมเด็จพระมัทรีเธอได้
สมปฤาดี คืบมา นางพระยาเจ้าละอายแก่เทพยดานัก ด้วยตัวตัวมา
นอนอยู่บนตักพระราชสามี มิบังควร (อุณฺณฺชฺาย) จึงอุณฺณฺชาการโดยด่วนเลื่อน
พระองค์ลงจากพระราชสามี พระมัทรีจึงทูลถามว่าพระพุทธเจ้าข้า พระลูก
รักทั้งสองเราไปอยู่ไหนนะฝ่าพระบาท ท้าวเธอจึงตรัสประภาษว่า ดูกร
เจ้ามัทรี อันสองกุมารนี้พี่ให้เป็นทานแก่พราหมณ์แต่วันวานนี้แล้ว พระน้อง
แก้วเจ้าอย่าโคกคัลย์ จงตั้งจิตของเจ้านั้นให้โสมนัสศรัทธา ในทางอันก่อ
กฤดาภินิหารทานบารมี (ลจฺฉาม ปุตฺต ชีวนฺตา) ถ้าเราทั้งสองนี้ยังมีชีวิต
สืบไป อันสองกุมารนี้ไซ้รู้ ก็คงจะได้พบกันเป็นมันแม่น ถึงแสนลัดพิธรัตน์
เครื่องอลงการซึ่งพระราชทานไปนั้นเราก็จะได้ด้วยพระทัยหวัง

ถอดความ

เมื่อพระนางมัทรีพีนคีนสติ พระนางรู้ลี้กละอายที่นอนอยู่บนตักพระเวสสันดรซึ่งบวชอยู่ จึงได้เคลื่อนตัวลง และตรัสถามพระเวสสันดรว่า พระกัณหาพระชาลีไปไหน พระเวสสันดรจึงได้ตรัสตอบพระนางว่า พระองค์ยกสองกุมารให้กับพราหมณ์ ชูชกไปตั้งแต่เมื่อวานแล้ว แต่พระองค์ทรงบอกพระนางมัทรีอย่าโคกเศร้า ให้ตั้งจิตในทางทานบารมี หากมีบุญ ก็จะได้พบกับสองกุมารอีกครั้ง และสิ่งที่เราพระราชทานไปทั้งหมดนั้น ก็จะได้ตั้งใจหวัง

(ทชฺชา สปุปุริโส ทานํ) มัทธิเอ่ย อันอริยสัตบุรุษเห็นปานดังตัวพืฉะนั้น ถึงจะมี
ข้าวของลักเท่าใด ๆ (ทิสฺวา ยาจกมาคเต) ถ้าเห็นยาจกเข้ามาใกล้ให้ว่อนขอไม่
ย่อท้อในทางทาน จนแต่ชั้นลูกรักยอดสงสารพืยังยกให้เป็นทานได้ อันสองกุมาร
นี้ไสร้เป็นแต่ทานพาหิรกะภายนอกไม่อื้มน้ำ พืจะใคร่ให้อัชฌติกทานอีกนะ
เจ้ามัทธิ ถ้าแม้นมีบุคคลผู้ใดปรารธนาเนื้อหนังมังสาสังโลหิตดวงหทัยนัยนเนตรทั้ง
ซ้ายขวา พืก็จะแหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อเพียงนี้ มัทธิเอ่ย จงศรัทธาด้วย
อนุโมทนาทานในกาลบัดนี้เถิด

ถอดความ

พระเวสสันดรได้กล่าวกลับพระนางมัทรีต่อไปอีกว่า ตัวพระองค์ถึงแม้จะมีของเท่าไร หากมียากหรือใครมาขอก็จะยกให้ แม้แต่ลูกรักทั้งสองพระเวสสันดรก็ยังยกให้ได้เพราะเป็นเพียงแค່ทานพาหิรกะ (ทานภายนอกร่างกาย) แต่ถึงแม้ใครมาขอให้อชฌัตติกทาน (ทานภายในร่างกาย) ไม่ว่าจะเป็น เนื้อ หนัง โลหิต ดวงตา พระองค์ก็จะยกให้ได้ และขอให้พระนางมัทรีอนุโมทนาในบุญทานครั้งนี้ด้วย

สมเด็จพระมัทรีทูลสนองพระโอองการว่า พระพุทธเจ้าข้า แต่วันวานนี้เหตุไฉนจึง
ทราบเกล้า ท้าวเธอจึงตรัสว่าพระน้องเอ๋ย พี่จะเล่าให้เจ้าฟังก็สุดใจ ด้วยเจ้ามา
แต่ปายังเหนื่อยนัก พี่เห็นว่าความร้อนความรักจะรูกอก ด้วยสองดรุธนทารกเป็น
เพื่อนไร้ เจ้ามัทรีเอ๋ย จงผ่องใสอย่าสอດແຄ້ນ อันสองพระลูกแก้วไปไกลเนตร
พระนางจึงตรัสว่า พระพุทธเจ้าข้าอันสองกุมารนี้ เกล้ากระหม่อมฉานได้อุตสาหะ
ณอม ย่อมพยาบาลบำรุงมา ขออนุโมทนาด้วยปิยบุตรทานบารมี ขอให้ น้ำพระ
หฤทัยพระองค์จงผ่องแผ้วอย่ามีมัจฉริยธรรมอกุศล อย่ามาปะปนในน้ำพระทัย
ของพระองค์เลย ท้าวเธอจึงตรัสว่าพระน้องเอ๋ย ถ้าพี่มิได้ให้ด้วยเลื่อมใสศรัทธา
แท้แล้ว ที่ไหนเลยแผ่นดินดานจะกัมปนาทหวาดหวั่นไหวจลาจล ท้าวเธอเล่า
สนธิ์มหัศจรรย์ อันมีอยู่ในกัณฑ์กุมารบรรพ กลับมาเล่าให้พระมัทรีฟังแต่ในกาล
หนหลังนี้แล้วแล

ถอดความ

พระนางมัทรีจึงได้ถามกลับไปว่า ทำไมพระเวสสันดรจึงเพ่งบอก พระเวสสันดรจึงตอบกลับมาจากว่า เมื่อวานจะเล่าก็สุดใจ เพราะพระนางยังเหนื่อยจากการตามหาพระกัณหาและพระชาลี พระเวสสันดรกล่าวให้พระนางมัทรีจงสบายใจ อย่ากังวล พระนางจึงตอบกลับมาจากว่า อันพระกัณหาพระชาลีนั้น พระนางเฝ้าเลี้ยงดูอย่างดี และขออนุโมทนากับปียบุตรทานในครั้งนี ขอให้น้ำใจของพระองค์จงผ่องแผ้วไร้อกุศล พระเวสสันดรจึงตอบกลับไปว่า ถ้าพระองค์ไม่ได้ให้ทานด้วยความศรัทธานั้น แผ่นดินก็จะเกิดความจลาจล และพระเวสสันดรจึงได้เล่าย้อนเหตุการณ์ให้พระนางมัทรีฟัง

(สา มุที) ส่วนสมเด็จพระมัทรีศรีสุนทรบรรราชิตตามหาสมมุติวงศ์วิสุทธิ
สืบสันดานมา (วราโรหา) ทรงพระพักตร์ผิวผ่องดุจเนื้อทองไม่เทียมสี (ยสฺสฺสินี)
มีพระเกียรติยศอันโอฬารล้ำเลิศวิไลลักษณ์ยอดกษัตริย์ อันทรงพระศรัทธาโลมนัส
นบนิ้วประนมน้อมพระเศียรเคารพทูล ท้าวเธอก็ขึ้นบานบริสุทธิด้วยปิยบุตร
มิ่งมกุฏทานอันพิเศษ ฝ่ายฝูงอมรเทเวศทุกวิมานมาศมนเทียรทุกหมู่ไม้ ก็ยิ้มแย้ม
พระโอษฐ์ตบพระหัตถ์อยู่ฉาดฉาน ร้องสาธุการสรรเสริญทานบารมี ทั้งสมเด็จพระ
อมรินทร์เจ้าฟ้าสุราลัยอันเป็นใหญ่ในดาวดึงส์สวรรค์ ก็มาโปรยปราชิติพยบุปผา
กรอง ทั้งพวงแก้วและพวงทองก็โรยร่วงจากกลีบเมฆกระทำสักการบูชาแก่สมเด็จพระนาง
พระยามัทรี ท้าวเธอ ทรงกระทำอนุโมทนาทาน (เวสฺสฺสนฺตรสฺส) แห่งพระ
เวสสันดรราชฤาษีผู้เป็นพระภักดา(อิตติ เมาะ อิมินาปกาเรน)ด้วยประการดังนี้แล้วแล

ถอดความ

เมื่อพระนางมัทรีทรงโศมนัส ก็ทำให้พระนางยิ่งทรงเฉิดฉาย มีพระเกียรติยิ่งยอดกษัตริย์ ที่ได้เคารพทาบารมีของพระเวสสันดร พระนางก็ยิ่งชื่นบานสบายใจ เหล่าเทวดาทั้งหลายก็ยิ้มและยินดี ประทับมือร้องสาธุการกับทาบารมี พระอินทร์ที่อยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ก็โปรยดอกไม้มงคลมาสักการะพระนางมัทรีที่พระนางทรงทำอนุโมทนา ทานร่วมกับพระเวสสันดรผู้เป็นสวามี

An illustration of a person with brown hair, wearing a white shirt, holding a woven basket filled with yellow fruit. The person is standing in a garden with green trees and bushes, some of which have yellow fruit hanging from them. The background is a soft-focus green landscape.

วิเคราะห์คุณค่า

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

๑. คุณค่าด้านเนื้อหา

แนวคิดสำคัญ: - ความรักของแม่ที่มีต่อลูก
- ความจงรักภักดีของภรรยาต่อสามี

ตัวละครสำคัญ: พระเวสสันดร พระนางมัทรี

ฉากสำคัญ: ป่าหิมพานต์

ป่าหิมพานต์ หรือ หิมวันต์ เป็นป่าในวรรณคดีและความเชื่อในเรื่องไตรภูมิ ตามคติศาสนาพุทธและฮินดู มีความเชื่อว่า ป่าหิมพานต์ตั้งอยู่บนเชิง เขาพระสุเมรุ ป่าหิมพานต์มีเนื้อที่ประมาณ ๓,๐๐๐ โยชน์ (๑ โยชน์ เท่ากับ ๑๐ ไมล์ หรือ ๑๖ กิโลเมตร) วัดโดยรอบได้ ๙,๐๐๐ โยชน์ ประดับด้วยยอด ๘๘,๐๐๐ ยอด

๒. คุณค่าด้านวรรณศิลป์

การเล่นเสียง

ลีลาวรรณคดี

การซ้ำคำ

ภาพพจน์

๒.๑ การเล่นเสียง

"พลา¹ง²นิ³ศ⁴ทุ⁵ผล⁶า⁷ผล⁸ใน⁹กล¹⁰าง¹¹ไ¹²พร¹³ ที่¹⁴นาง¹⁵เค¹⁶ย¹⁷ได้¹⁸อา¹⁹ศ²⁰ัย²¹ท²²ร²³ง²⁴ส²⁵อย²⁶อยู่²⁷เป็น²⁸น²⁹ิต³⁰ย์³¹พ³²ิด³³ส³⁴ง³⁵เก³⁶ต³⁷
เห³⁸ตุ³⁹ไ⁴⁰ฉ⁴¹น⁴²ไม้⁴³ที่⁴⁴ผล⁴⁵เป็น⁴⁶พ⁴⁷ุ่ม⁴⁸พ⁴⁹วง⁵⁰ก็⁵¹กล⁵²าย⁵³ก⁵⁴ลับ⁵⁵เป็น⁵⁶ด⁵⁷อก⁵⁸ด⁵⁹วง⁶⁰เด⁶¹ีย⁶²ร⁶³ด⁶⁴า⁶⁵ช⁶⁶อ⁶⁷น⁶⁸า⁶⁹ถ⁷⁰เน⁷¹ตร⁷²"

"สะ⁷³ด⁷⁴ุง⁷⁵พ⁷⁶ระ⁷⁷ท⁷⁸ั⁷⁹ย⁸⁰ไ⁸¹ห⁸²ว⁸³า⁸⁴ด⁸⁵ะ⁸⁶ห⁸⁷ั่ว⁸⁸ด⁸⁹ว⁹⁰ัง⁹¹ว⁹²น⁹³แ⁹⁴ะ⁹⁵เ⁹⁶้า⁹⁷ข⁹⁸าง⁹⁹ท¹⁰⁰าง¹⁰¹"

สัมผัสพยางค์

สัมผัสสระ

๒.๑ การเล่นเสียง

"วิ่งพลางนางทรงกันแสงพลาง ชะเหาะเหาะทุกฝีย่างไม่ห่อนหยุด"

"นางยิ่งลุ่มกลัดขัดอุราพะผาวร้อนซ่อนพระทรวงทรงพระกรรแสง"

"พระองค์เห็นพิรุณร้องรอร่ารานที่ตรงไหน ทอดพระเนตรสังเกตไว้
แต่ปางก่อน จึงเคืองค่อนด้วยคำหยาบขอกใจเจ็บจิตเหลือกำลัง "

"เจ้าเคยเคียงเรียงหมอนนอนแนบข้างทุกราตรี"

"แม่มยังกลับหลังมาโลมลูบจูบกระหม่อมจอมเกล้าทั้งสองเรา"

สัมผัสพยางค์

สัมผัสสระ

๒.๒ การซ้ำคำ

"สุดสาบนัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล สุดโสดแล้วที่แม่จะจับทราบฟัง
สำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่จะรำเรียกพี่ไร้อง สุดพี่เท่าที่แม่จะเฝ้าบ่ง
ยกอย่างลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด จะได้
พานพบประสปรอยพระลูกน้อยแต่สักนิดไม่มีเลย"

๒.๓ การใช้โวหารภาพพจน์

อุปมา

"พระทรวงนางสิ้นระริวริกเต้นดั่งตีปลา"

อุปมา

"ประหลาดแล้วแลไม่เห็นก็ใจหาย ดั่งว่าชีวิตนางจะวางวายลงทันที"

อุปมา

"แม่มาสละเจ้าไว้เป็นกำพร้าทั้งสององค์ เสมือนหนึ่งลูกหงส์เหมราชปักชิน
ปราศจากมุขลินีท์ไปตกคลุกในโคลนหนองสิ้นสีทองอันม่วงแผ้ว"

"เสียงเนียนกนี้ร่ำร้องสำราญร้องเรียกคู่คูขยับขัน ทั้งจักจั่นพรรณลองไน
เรไรร้องอยู่หนึ่ง ๗ ระเรือบโรย โนบสำเนียงดั่งเสียงสังคีตขับประโคนไพเราะ"

สัทพจน์

อุปมา

๒.๓ การใช้โวหารภาพพจน์

อุปมา

"อกเอ๋ยจะอยู่ไปใยให้ทนเวทนา อุปมาเสมือนหนึ่ง พฤษาลดาวัลย์ย่อมจะ
อาสัญลงเพราะลูกเป็นแท่งแข็ง"

อุปมา

"หรือเจ้าพบปะผลไม้ประหลาดรสสดสุกทราชมเสวยไม่เคยกิน อุปมาเสมือนหนึ่ง
กุมารินบินจะว่อนเที่ยวจับซาบเอาเกสรสุคนธมาเลศ พบดอกไม้อันวิเศษต้อง
ประสงค์ลงเกล้าคลึงรสนลิ้มรับ"

อุปมา

"มักมีสัตยาสมิภักดิ์ รักผิว เพียง บิดาก็ว่าได้"

"ควรจะสงสารเอ๋ยด้วยต้นหญ้าในหญ้าใกล้อาราม งามด้วยกิ่งก้านประหวัดกัน
ใบช่อมะขามช่อ เป็น ฉัตร ชั้น ดั่ง ฉัตร ทอง"

อุปลักษณ์

อุปมา

๒.๓ การใช้โวหารภาพพจน์

"พระกายนางให้เสียวสั่นหวั่นไหวไปทั้งองค์ **ดู**ชายธองอันต้องกำลังลมอยู่ลี้ว ๆ"

อุปมา

"ถ้าแม้นมีบุคคล ผู้ใดปรารถนาเนื่อหนังมังสัลงโลนิตดวงนทัย นัยนเนตรทั้งซ้ายขวา
พี่ก็จะแหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อ ถึงเพียงนี้"

อติพจน์

๒.๔ รสวรรณคดี/กวีโวหาร

"เดินพลาทางเสวยพระโศกพลาท พระนัยนเนตรทั้งสองข้างไม่ขาดสาย
พระอัสสสุชล" สัลลาปึงคณิสัย

"พระมัทรีเธอไหววอนขอนนทาง พระพักตร์นางนองไปด้วยน้ำพระเนตร เทพเจ้าก็
สังเวชในวิญญาน ก็พากันอุฐฐาการคลาไคลให้มรคาแก่นางพระยามัทรี"

สัลลาปึงคณิสัย

"สองพระกรเธอข้อนทรวงทรงพระกันแสงครวญคร่ำแล้วรำพันว่า
โอเจ้าดวงสุริยันจันทรทั้งคู่ของแม่เอย แม่ไม่รู้เลยว่าเจ้าจะหนีพระมารดา
ไปสู่พาราใดไม่รู้ที่"

สัลลาปึงคณิสัย

๒.๔ สวรรณคดี/กวีโวหาร

"อกของใครจะอาภัพยับพิกลเหมือนอกของมัทรีไม่มีเนตร น่านที่จะสงสารสังเวชโปรด
ปรานีว่ามัทรีนี้เป็นเพื่อนยากอยู่จริง ๆ ช่างค่อนตึงปรีชาชนาได้ลงคอไม่คิดเลย"

พืโรธาทัง

"เมื่อเช้าแม่จะเข้าสู่ป่า พ่อชาลีแม่กัณหายังทูลสั่ง แม่ยังกลับหลังมาโหลมลูบจูบ
กระหม่อมจอมเกล้าทั้งสองรา กลิ่นยังจับนาสาอยู่รวยรื่น ใครจะดอกพระศอ
เสวยนมพทมด้วยแม่เล่า ขามเมื่อแม่จะเข้าที่บรรจถรณ์ เจ้าเคยเรียงหมอนนอน
แนบข้างทุกราตรี แต่นี้แม่จะกล่อมใครให้นิทรา"

สัลลาปังคพิสัย

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๑ สะท้อนค่านิยมของสังคมในอดีต

๓.๑.๑ ลูก ภรรยา คือสมบัติของสามี

"...เจ้าเป็นแต่เพียงเมียควรหรือมานั้นได้ ถ้า मैं หนีอยู่ในกรุงไกรเหมือนแต่ก่อน
เก่า นานกว่าเจ้าทำเช่นนี้ กายของมัทรีก็จะขาดสะบั้นลงทันตาด้วยพระกรเบื่องขวา
ของอาตมานี้แล้วแล.."

"...ท้าวเธอจึงตรัสประภาษว่า ดูกูรเจ้ามัทรี อันสองกุมารนี้พี่ให้เป็นทานแก่
พรานมณเฑียรวันวานนี้แล้ว พระน้องแก้วเจ้าอย่าโศกศัลย์ จงตั้งจิตของเจ้านั้นให้
โสมนัสศรัทธาในทางอันก่อกฤดาภินิหารทานบารมี.."

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๑ สะท้อนค่านิยมของสังคมในอดีต

๓.๑.๒ การบริจาคนเพื่อบรรลุนิพพาน

"...ถึงจะมีข้าวของสักเท่าใด ๆ ถ้าเห็นยากจนเข้ามาใกล้ไหววอนขอไม่ย่อท้อในทางทาน จนแต่ชั้นลูกรักขอดสงสารพี่ยังยกให้เป็นทานได้ อันสองกุมารนี้ไซ้รู้เป็นแต่ทานพาหิระกายนอกไม่อึดแน่นา พี่ยะใครให้อัชฌตักทานอีกนะเจ้ามัทรี ถ้าแม้นมีบุคคลผู้ใดปรารถนาเนื่อนนังมังสัลโลนิตดวงนทขัณนเนตรทั้งซ้ายขวา พี่ยะแหะผ่าให้เป็นทานไม่ย่อท้อเพียงนี้..."

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๑ สะท้อนค่านิยมของสังคมในอดีต

๓.๑.๓ การเป็นเมียและแม่ที่ดี

"...แม่สู้พญาบาลบำรุงเจ้าแต่เข่าวมา เจ้ามิได้นางพระมารดาสักนายใจ
โศกความเจ็บใจ ครั่งนี้เนื้อเลือดสั่นสมบัตินลัดญาตีบงแต่ตัวต้องไป
หามาเลี้ยงลูกเลี้ยงผัวทุกเวลา..."

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๒ สะท้อนธรรมชาติของมนุษย์

มนุษย์ธรรมดาทั่วไปย่อมมี “รัก ทุกข์ สุข โศก โกรธ ไม่พอใจ”

" โอ เหตุไฉนเหงาเจ็บเมื่อยามนี้ ทั้งอาศรมก็หมองศรีเสมือนหนึ่งว่าจะโศกเศร้า
เออจะรอว่าพระเจ้าลูกจะวอโโยกพลัดพราดไปจากอกพระมารดาเสียจริงแล้วระมังในครั้งนี้ "

" ท้าวเธอก็ซึ้งงัดตึงพระองค์ ดูเหมือนพระขัดเคืองเต็มเดือดด้วยอันใด นางก็เศร้า
สร้อยสลดพระทัยตั้งเอาเหล็กแดงมาแทงใจให้เจ็บจิตนี้เหลือทน อุปมาเหมือนคนไข่นัก
แล้ว มิน่ายังแพทย์เอายาพิษมาวางซ้ำให้เวทนา เห็นช้วนนี้คงจะไม่รอดไปสักทีวัน "

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๓ สะท้อนความเชื่อของสังคมไทย

ลาวบอกเหตุ

"เหตุไฉนไม้ที่มีผลเป็นพุ่มพวง ก็กลายกลับเป็นดอกดวงเดี่ยวรดาษอนาถเนตร แกวโน้นนั้นแก้ว
เกดพิกุลแกมกับกานลง ถัดไปก็สายหยุดประยงค์แลยมโทย ขามพระพายพัดเคยร่วงโรยราย
ดอกลงมุนมอง แม่ยังได้เก็บมาร้อยกรองไปฝากลูกเมื่อวันวาน ก็เพี้ยนผิดพิสดารเป็นพวงผล
ทั้งแปดทิศก็มีดมัวทั่วทุกแห่ง ทั้งขอบฟ้าก็ดาดแดงเป็นสายเลือด ไม่เว้นวายนายเหือดเป็นนาง
ร้ายไปรอบข้าง นัยน์ตาขวาก็พรางๆอยู่พรายพริ้ว ดุจจิตใจของแม่นี้ยังน้อยอยู่นิดเดียว
ทั้งอินทรีก็เสียว ๆ สันระรวัริก สาแหรกคานบันดาลพลิกตกลงจากป่า ทั้งขนน้อยในหงส์ที่
เคยถือ ก็หลุดหล่นลงจากมือไม่เคยเป็นเห็นอนาถ"

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๔ สะท้อนประเพณีไทย

“ประเพณีเทศน์มหาชาติ”

ประเพณีการเทศน์มหาชาติจัดเป็นการทำบุญที่สำคัญในสังคมไทยเนื่องจากเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนที่
ทำสืบเนื่องมาแต่โบราณ เพราะความเชื่อว่าถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วจะได้กุศลแรงและหากใครตั้งใจฟังให้จบ
ในวันเดียวจะได้เกิดร่วมและพบพระศรีอริยเมตตรัยโพธิสัตว์ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๔ สะท้อนประเพณีไทย

“ประเพณีเทศน์มหาชาติ”

๑) ตกแต่งบริเวณพิธีให้มีบรรยากาศคล้ายอยู่ในบริเวณป่า ตามท้องเรื่องเวสสันดรชาดก โดยนำเอา ต้นกล้วย ต้นอ้อย และกิ่งไม้มาผูกตามเสา และบริเวณรอบ ๆ ธรรมาสน์ ประดับธงทิว และ ราวตี ฉัตร ตามสมควร

๓. คุณค่าด้านสังคม

๓.๔ สะท้อนประเพณีไทย

“ประเพณีเทศน์มหาชาติ”

๒) ตั้งขันสาครใหญ่ หรือจะใช้อ่างใหญ่ที่สมควรก็ได้ใส่น้ำสะอาดเต็ม สำหรับปักเทียนบูชาประจำกัณฑ์
ในระหว่างที่พระเทศน์ น้ำในภาชนะที่ตั้งนี้เสร็จพิธีแล้ว ถือว่าเป็นน้ำพระพุทธรมนต์ที่สำคัญ ภาชนะใส่น้ำนี้ตั้งหน้า
ธรรมาสน์ กลางบริเวณพิธี

๓) เตรียมเทียนเล็ก ๆ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม แล้วนับแยกจำนวนเป็นมัด มัดหนึ่งมีจำนวนเท่าคาถาของกัณฑ์

An illustration of a person from the chest up, wearing a white shirt with a blue tie, holding a large white oval sign. The sign has a dark blue rounded square in the center containing the Thai word 'จบ' (Jab) in white. The background is a stylized forest with green trees and several yellow fruits hanging from the branches. A basket filled with yellow fruit sits on the ground to the right.

จบ